

STAN na 2 kwietnia 2017 r.

poprawione do str. 18

dostęp internetowy:

<http://bcu1.lib.uni.lodz.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=6>

[NIEOPUBLIKOWANE, RĘKOPIS !!!!]

ŹRÓDLAK Wojciech

kustoszu Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi

Skorowidz PRZEDMIOTOWY

ikonografii łódzkiej do „Łodzi w Ilustracji”

(dodatek ilustrowany do „Kuriera Łódzkiego” w okresie 24 VIII 1924 – 27 VIII 1939)

<http://bcu1.lib.uni.lodz.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=6>

**>> ostatni opracowany numer „Łodzi w Ilustracji”:
nr 52, z 29 XII 1935 r. <<**

© wszelkie prawa autorskie zastrzeżone !, ale korzystaj z tych informacji nie zapominając podziękować w odsyłaczu; uzupełnienia, korekty i uwagi mile widziane

UWAGA 1:

KORZYSTAJ Z PRZYCISKU „PLAN DOKUMENTU”, KTÓRY ZNAJDZIESZ NA PASKU W GÓRZE EKRANU (lupa na tle ikony dokumentu), ŻEBY POZNAĆ STRUKTURĘ HASEŁ LUB SZYBKO ODNALEŹĆ POSZUKIWANE HASŁO.

Jeszcze szybciej odnajdziesz potrzebne hasło używając funkcji wyszukiwania (Ctr + F).

UWAGA 2:

Informacje w katalogu „PRZEDMIOTOWY” są w trakcie wpisywania. Aktualnie zakończono przepisywanie z notatek litery „J”. Przy hasłach pozostałych liter są nieraz już informacje, ale cząstkowe. Tym niemniej sam fakt, że jest dane hasło przedmiotowe świadczy o tym, że jakieś informacje zostały odnalezione. W takim przypadku proszę o kontakt: telefoniczny (do pracy) – 42/657-93-34 lub mail’owy – wojciech.zrodлак@op.pl

WSTĘP

Zasady opisów

1. Generalnie skorowidz zawiera wyłącznie dane bibliograficzne o zdjęciach osób, instytucji i miejsc z terenu Łodzi i najbliższej okolicy opublikowanych tylko w „Łodzi w Ilustracji”; jednak w niektórych przypadkach następowało odstępstwo od tej zasady
1. **Na tym etapie pracy skoncentrowano się wyłącznie na zapisach bibliograficznych**
2. **Informacje pod danym hasłem o instytucji, stowarzyszeniu czy danej osobie mają wyłącznie charakter roboczy. Ich rzetelne opracowanie jest zaplanowane na drugi etap prac nad skorowidzem.**
3. Nietypowością lub cechą charakterystyczną tego skorowidza jest to między innymi, że każde zdjęcie zostało opisane pod każdym możliwym kierunkiem jego poszukiwań. Przykładowo: zdjęcie z jakiejś akademii zostanie opisane pod hasłem „Akademie” – z podziałem II stopnia na określone okazje, pod nazwą organizacji która ją zorganizowała, pod miejscem w którym się odbyła (dla poszukujących informacji ikonograficznej np. o wyglądzie Sali Posiedzeń Rady Miejskiej przy ul. Pomorskiej), wreszcie zapisy o fotografii znajdują się pod nazwiskami wszystkich wymienionych w podpisie osób lub instytucji,
4. W zasadzie wszystkie informacje zawarte w opisach pod hasłami pochodzą z podpisów pod zdjęciami opublikowanymi w „Łodzi w Ilustracji”. Jeżeli zostały rozszerzone w oparciu o inne materiały, to wymieniono je w „Bibliografii” danego hasła.
5. Układ i ilość hasel jest odzwierciedleniem odnalezionych fotografii do danego tematu. Inaczej mówiąc: nie ma zdjęcia – nie ma hasła !
6. **Żółte podświetlenia** to informacje „do wyjaśnienia” lub „do uzupełnienia”.
7. Opisy zostały tak sformułowane, aby można było na ich podstawie dokonać wstępnego wyboru poszukiwanego zdjęcia bez jego oglądania; generalnie ograniczają się chronologicznie do okresu 1918–1939, chociaż nie jest to zasada ściśle przestrzegana.
8. Tam gdzie było to do ustalenia lub taka informacja została zawarta w podpisie podano dokładne daty wykonania danego zdjęcia.
9. W odniesieniu do placówek łódzkich różnego rodzaju instytucji, stowarzyszeń i organizacji itp. przyjęto jednolitą formę „oddział łódzki” zamiast np. „w Łodzi”.
10. W katalogu osobowym skorowidzu nie uwzględniono osób wymienionych w podpisach zdjęć nie dotyczących Łodzi. Są one wymienione w opisach poszczególnych zdjęć z danej miejscowości.

Wydawnictwo to nie mogłoby powstać bez zachęty i pomocy pracowników Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. J. Piłsudskiego w Łodzi, a szczególnie: Marii Lalek – kierownika Pracowni Regionalnej oraz Andrzeja Gawrońskiego – kierownika Działu Informacji.

LITERA „T”

1. TABLICE PAMIĄTKOWE

– Linke Stefana

porównaj: **ZWIĄZKI** – kombatantki – Związek Peowiaków

Odsłonięta **11 XI 1934** r. na murze Banku Polskiego przy al. T. Kościuszki ..... Na niej tekst: „Obok tego miejsca padł w dniu 11 XI 1918, jako pierwsza ofiara walk przy rozbrajaniu okupantów, Stefan LINKE, żołnierz Polskiej Organizacji Wojskowej, 11 XI 1936. Związek Peowiaków.”

Autorem projektu plastycznego tablicy był łódzki rzeźbiarz – Zygmunt Kowalewski. tablica została zniszczona przez Niemców podczas II wojny światowej. Obecna jest jej rekonstrukcją wykonaną w 199..... roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] RACHALEWSKI Stanisław, Zastygły nurt życia. Łódź 193...., s. .... (zdjęcie S. Linke'go i tablicy pamiątkowej w miejscu jego śmierci)

1935

– nr 26, z 30 VI, s. 5: zdjęcie tablicy wykonane przez Włodzimierza Pfeiffera z podpisem:
„*Tablica pamiątkowa w murze gmachu Banku Polskiego wmurowana ku pamięci poległego peowiaka Stefana Linke*”
Do wyjaśnienia: na tej pierwszej tablicy jest data „11 XI 1936” r., natomiast jej zdjęcie zostało opublikowane w „Łodzi w Ilustracji” z VI 1935 r. !!

– Piłsudskiego Józefa

= ul. J. Piłsudskiego (ob. Wschodnia) 19

Ufundowana uchwałą Rady Miejskiej z dn. 6 VIII 1919 r., odsłonięta ..... Autorem projektu plastycznego był znany łódzki rzeźbiarz – Zygmunt Kowalewski. Upamiętnia fakt zamieszkiwania w tym domu, redagowania organu PPS – „Robotnik” i aresztowania J. Piłsudskiego w ..... 1892 roku. Treść tablicy: .....

Obecna tablica w tym miejscu jest **kopią przedwojenną**.

1935

– nr 2, z 13 I, s. 3: widok ogólny domu przy ul. J. Piłsudskiego 19; podpis pod zdjęciem:
„*dom przy ul. Piłsudskiego nr 19 (dawn. Wschodnia), na którym marmurowa tablica uwiecznia pobyt i aresztowanie Marszałka Piłsudskiego w r. 1892; stąd szły ze szpalt „Robotnika” słowa płomienne i groźne, niosące hasła wiary i buntu, aż do pamiętnej chwili aresztowania Marszałka.*”; zdjęcie z fotoreportażu z ulic Łodzi Włodzimierza Pfeiffera

= ul. M. Kopernika ..... (Państwowy Monopol Tytoniowy)

Odsłonięta 7 VIII 1932 roku. Projekt: Zygmunt Kowalewski. Ufundowana przez 19 kompanię V Oddziału Związku Strzeleckiego przy Państwowym Monopolu Tytoniowym w Łodzi. Usunięta w okresie okupacji hitlerowskiej, nie zrekonstruowana po II wojnie światowej.

Treść tablicy: .....

1932

– nr 33, z 14 VIII, s. 3: uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci marsz. J. Piłsudskiego na murze budynku frontowego fabryki tytoniu (Państwowego Monopolu Tytoniowego)

= pl. Józefa Hallera

Poświęcona 8 X 1933 r. wraz ze sztandarami **łódzkich oddziałów** Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny i Związku Rezerwistów podczas uroczystości na pl. J. Hallera.

1933

– nr 42, z 15 X, s. 2: prezentacja tablicy podczas uroczystości na pl. J. Hallera (8.10.1933)

= ul. Rokicińska ..... (Państwowa Wytwórnia Wódek)

Odsłonięta 11 XI 1933 r., według projektu artysty-rzeźbiarza Zygmunta Kowalewskiego.

1933

– nr 46, z 12 XI, s. 3: zdjęcie tablicy (b. wyraźne)

= Dworzec Łódź–Fabryczna

Odsłonięta 18 III 1934 r. na ścianie frontowej wyburzonego w 2012 r. pod budowę nowego dworca budynku od strony placu przydworcowego, według projektu artysty-rzeźbiarza Zygmunta Kowalewskiego.

Ufundowana przez Koło Środowiskowe Pracowników Kolejowych BBWR. Zniszczona podczas II wojny światowej.

Tekst: „.....”

1934

– nr 12, z 25 III, s. 3: fotoreportaż z odsłonięcia (18.03.1934)
– widok ogólny zgromadzenia
– zdjęcie tablicy
– przemawia przedstawiciel Ministerstwa Komunikacji – inż. E. Zienkiewicz

= ul. Ogrodowa 34 (siedziba Tow. Śpiewaczego im. S. Moniuszki)

Odsłonięta 11 XI 1934 r. podczas obchodów święta Niepodległości w Łodzi. Ufundowana przez członków Towarzystwa. Projekt: Zygmunt Kowalewski. Na odsłonięciu byli obecni m.in.: wojewoda łódzki – Aleksander Hauke–Nowak z żoną, minister pracy i opieki społecznej – Stefan Hubicki i komisarz rządowy m. Łodzi – inż. Wacław Wojewódzki

Usunięta przez Niemców około 1940 r. i ślad wszelki po niej zaginął [1]

BIBLIOGRAFIA:

[1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Zagadkowe losy tablicy Piłsudskiego zdobiącej siedzibę „moniuszkowców”*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 24.03.2017, nr 430, s. 6.

1934

– nr 46, z 18 XI, s. 3: fotoreportaż z odsłonięcia:
– widok ogólny tablicy
– jeden z pocztów sztandarowych na tle środkowego fragmentu tablicy
– główni zaproszeni goście (wojewoda, minister i komisarz rządowy)

– Członków PPS straconych w carskim więzieniu przy ul. Gdańskiej

Adres: Gdańska 13

Trzy tablice z nazwiskami straconych w więzieniu carskim przy ul. Gdańskiej członków PPS, ufundowane (wykonane) przez członków koła łódzkiego Związku b. Więźniów Politycznych.

1933

– nr 35, z 27 VIII, s. 4: zarząd Koła łódzkiego Związku i wykonawcy tablic wraz z tymi tablicami; zdjęcie wykonane na dziedzińcu więzienia przy ul. Gdańskiej 13.

– Zaślubin Polski z morzem w 1920 r.

Adres: Pl. Wolności ... (dziś Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne)

Odsłonięta 10 II 1920 lub 1930 roku. Tekst według dokumentów w APŁ:
„Dla upamiętnienia wielkiej chwili dziejowej dojścia Wojsk Polskich do morza 10.02.1920 r. wmurowana została niniejsza tablica. Rada Miejska i Magistrat m. Łodzi” [1].

Tekst według podpisu pod zdjęciem w „Łwl” (1930, nr 7):
„Chwilę dziejową dojścia Wojsk Polskich do morza w dniu 10 II 1920 r. upamiętnia Rada Miejska i Magistrat m. Łodzi”.

Usunięta w 19...

BIBLIOGRAFIA:

[1] Archiwum Państwowe w Łodzi, akta m. Łodzi, Wydział Techniczny, sygn. 19486, kk. 579–603.

1930

– nr 7, z 16 II, s. 3: uroczystość odsłonięcia tablicy (foto z 1920 czy z 1930)

1934

– nr 7, z 18 II: uroczystość z okazji 14. rocznicy odzyskania dostępu Polski do Morza Bałtyckiego
s. 3: uczestnicy uroczystości przed tablicę
s. 4: poczty sztandarowe łódzkich organizacji kombatanckich biorących udział w uroczystości

– „Dowborczyków”

Adres: Juliusza, Dowborczyków (od 12 V 1932)

Odsłonięta 11 XI 1931 roku

1931

– nr 47, z 22 XI, s. 4: uroczystość odsłonięcia tablicy

– Mickiewicza Adama

Adres: .....

Odsłonięta ..... 19... roku.

1932

– nr 50, z 11 XII, s. 3: uczestnicy uroczystości zakończenia kursu instruktorskiego LOPP; w tle tablica pamiątkowa A. Mickiewicza

– Montwilla–Mireckiego Józefa

Adres: ul. Srebrzyńska .....

Odsłonięta 15 I 1933 r., z fundacji Samorządu m. Łodzi, na nowo powstałym osiedlu na Polesiu Konstantynowskim, któremu nadano Jego imię.

1933

– nr 5, z 29 I, s. 2: dokumentacyjne zdjęcie wystawy [jakiej wystawy ?]

– 25. rocznica strajku szkolnego w Łodzi w 1905 r.

Adres: .....

Odsłonięta ... IV 1930 roku.

W Łodzi były cztery tablice o tej samej treści, umieszczone i poświęcone w tym samym czasie w: gimnazjum Szczanieckiej przy ul. Pomorskiej, gimnazjum im. J. Piłsudskiego przy ul. H. Sienkiewicza, gimnazjum Zgromadzenia Kupców przy ul. G. Narutowicza i w Szkole Rzemiosł przy ul. S. Żeromskiego.

1930

– nr 15, z 13 IV, s. 7: uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej strajkowi szkolnemu w 1905 r. z okazji zjazdu byłych uczniów szkół średnich na 25-lecie strajku

– strażaków łódzkich

Adres: .....

Odsłonięta ..... z okazji 50-lecia Łódzkiej Straży Ogniowej Ochotniczej.

1926

– nr 40, z 3 X, s. 8: foto dokumentacyjne tablicy

– sztandaru 28 pułku piechoty

Adres: Pl. Wolności 14.

Ufundowana przez 28 pułk piechoty Strzelców Kaniowskich. Odsłonięta 15 V 1927 r. podczas uroczystości wręczenia pułkowi sztandaru ufundowanego przez Samorząd m. Łodzi.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Z życia wojska DOK IV i Samorządu Łódzkiego. W-wa 1928, s. ....

1933

– nr 13, z 26 III, s. 3: widoczna na ścianie budynku Magistratu biała plamka na wysokości okien parteru to prawdopodobnie ta tablica

– 30-lecia Kolei Elektrycznej Łódzkiej (KEŁ)

Adres: Tramwajowa 6

Odstonęta ok. 23 XII 1928 r., z okazji 30-lecia funkcjonowania Spółki KEŁ. Ufundowana ze wspólnie przez Dyрекcję i pracowników KEŁ. Została umieszczona naprzeciw schodów wejścia głównego do budynku Dyrekcji. Zdjęta o II poł. lat 70-tych XX w. podczas remontu generalnego tego wejścia. obecnie w zbiorach Muzeum Komunikacji Miejskiej przy MPK-Łódź, Sp. z o.o., ul. Wierzbowa 51.

1929

– nr 1, z 6 I, s. 3: zdjęcie tablicy wykonane w momencie jej odstąpienia, udekorowana kwiatami (ok. 23.12.1928)

– 26. wychowanków Gimnazjum Zgromadzenia Kupców m. Łodzi, poległych latach 1914 – 1920

Adres: ul. Narutowicza 68.

Tablica wg proj. prof. .... Lemana. Odlew wykonała firma „Bracia Łoapieńscy” z Warszawy. Odstonęta w holu Szkoły 5 X 1930 r. podczas dużego zjazdu absolwentów Gimnazjum [1].

Tablica została zdemontowana najprawdopodobniej podczas II wojny światowej, kiedy to w tym budynku mieściło się niemieckie gimnazjum dla dziewcząt, i zaginęła.

Nazwiska na tablicy (nie wszystkie): 1. **Janusz WYSZNACKI**, maturzysta, szeregowiec II Pułku Legionów, zginął w 1914; 2. **Antoni GRUSZCZYŃSKI**, uczeń kl. VI, kapral II Pułku Legionów, zginął 15 VII 1915 r. pod Urzędowem Lubelskim; 3. **Stanisław OLSZEWSKI**, maturzysta, zginął w 1915 r.; 4. **Henryk ŻYTNIKI**, maturzysta, 36 Pułk Piechoty Legii Akademickiej, zginął w 1918 r. pod Sądową Wisznią; 5. **Józef HARTMANN**, uczeń kl. VIII, szeregowiec Batalionu Harcerskiego, zm. z ran w szpitalu Ujazdowskim w Warszawie 8 XII 1918 r.; 6. **Szymon LEWI**, maturzysta, kapral 36 Pułku Legii Akademickiej, zginął 1918 r. pod Gródkiem Jagiellońskim; 7. **Julian NEUMARK**, uczeń kl. V, podporucznik 5 Pułku Legii Akademickiej, zm. w 1919 r. z ran odniesionych w boju o Wilno; 8. **Ignacy SULIKOWSKI**, uczeń kl. VIII, kapral Batalionu Harcerskiego, zginął w 1919 r. pod Nową Wilejką; 9. **Stanisław LACHMANOWICZ**, uczeń kl. VIII, ułan 2 Pułku Szwoleżerów, zm. w 1919 r. z ran po szarży na Zamość; 10. **Kazimierz JESIONOWSKI**, maturzysta, pilot bojowy, zestrzelony w aeroplanie w obronie Lwowa, podpułkownik Pułku Lotników Lwowskich, zginął w 1919 r., absolwent Szkoły Lotniczej w Dęblinie; 11. **Stefan SIKORSKI**, uczeń kl. VIII, zm. W 1920 r. od ran odniesionych pod Radzyminem, w niewoli bolszewickiej; 12. **Artur BOLMAN**, uczeń kl. VIII, podporucznik, zginął w 1920 r. w bitwie nad Berezyną; 13. **Henryk KOZANECKI**, uczeń kl. VIII, podporucznik pilot, absolwent Szkoły Lotniczej, zestrzelony w 1920 roku; 14. **Jan UMAŃSKI**, uczeń kl. VI, sierżant 9 Pułku Legionów, zginął nad Narwią 14 IX 1920 roku; 15. **Stanisław WOLSKI**, uczeń kl. IV, podporucznik 4 Pułku legionów, zginął nad Dźwiną (Łotwa) w 1920 roku; 16. **Mirosław THOMMÉE**, uczeń kl. V, podporucznik, zm. 11 VIII 1920 r. z ran w niewoli bolszewickiej [nie ma Jego nazwiska na liście strat z 1920 r. !!!! – wż]; 17. **Zygmunt BABAD**, uczeń kl. VII, szeregowiec 1 Brygady Syberyjskiej, zginął z ran odniesionych w wypadku kolejowym w Toruniu w 1920 roku; 18. **Jerzy BRINCKENHOFF**, uczeń kl. VIII, ułan 203 Pułku Szwoleżerów, zm. z ran, W szpitalu w Korcu 20 X 1920 roku; 19. **Antoni URBANOWSKI**, uczeń kl. VII, ułan 203 Pułku Szwoleżerów, zm. z ran; w szpitalu w Warszawie w 1920 r.; 20. **Mieczysław SOSKI**, uczeń kl. VIII, szeregowiec 201 Pułku Piechoty, zginął pod Trokami (Litwa) 18 VIII 1920 r.” [1].

Bibliografia:

[1] KOWALSKI Witold, Złożyli ofiarę życia. Uczniowie Gimnazjum Zgromadzenia Kupców polegli za Polskę w latach 1914–1920, [w:] „Dziennik Łódzki”, 14 XI 1994, nr ....., s. 23.

1930

– nr 42, z 12 X, s. 3: widok ogólny nowo odstąpiętej tablicy

– Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury

Adres: Piotrkowska ...

Odstonęta 10.09.1933 na ścianie łódzkiej katedry, **na lewo od wejścia głównego.**

1933

– nr 38, z 17 IX: uroczystość odstąpienia tablicy (10.09.1933)

s. 3: – moment poświęcenia tablicy przez ks. ....

– widok ogólny tablicy

– uczestnicy uroczystości

s. 7: poczet sztandarowy oddz. łódzkiego Związku Legionistów

uczestniczący w uroczystości

- Zasłużonych członków oddz. łódzkiego PCK

Odślonięta ... I 1935 r. z okazji 15-lecia oddz. łódzkiego PCK, w jego siedzibie przy ul. ....
Treść: „1919 – XV – 1934. Pamięci zasłużonych członków: **Feliks Strzałkowski**, zm. 1923, ...
Stępowski, zm. 1926, **A..... Brzozowski**, zm. 192, **Maria Brzozowska**, zm. 1929, **Leon Gajewicz**, zm.
192..., **Ida Pettersowa**, zm. 1931, **Władysław Ty.....**, zm. 1931, **Waldemar Matuszewski**, zm. 1931,
Antoni Michałowski, zm. 1932, ks. bp **W. Tymieniecki**, zm. 1934. W XV rocznicę istnienia Polskiego
Czerwonego Krzyża, oddział w Łodzi”.

1935

– nr 9, z 3 III, s. 7: widok ogólny tablicy po odślonięciu

2. TAKSÓWKI ŁÓDZKIE

W 1925 r., uchwałą Rady Miejskiej, postanowiono uruchomić pierwsze w Łodzi „taksisy”. Zgłosiło się 600 chętnych [2].

Według inf. pracownika oddz. łódzkiego Państwowego Urzędu Miar i Wag (III 2014), a także na podst. informacji starszego mieszkańca Łodzi, na ul. Konstantynowskiej (kiedy i w którym miejscu??; prawdopodobnie na odcinku od mostu kolejowego do obecnej ul. Krzemienieckiej – WŻ) wyznaczono oznakowany tzw. „reperami” (czyli geodezyjnymi betonowymi słupkami) odcinek kontrolny – zapewne o długość 1 km – WŻ) dla legalizacji taksometrów.

Na początku lutego 1935 r. powstało w Poznaniu Towarzystwo Ubezpieczeń Właścicieli Taksówek w Polsce. Oddział łódzki znalazł siedzibę przy ul. Andrzeja 34. Składka miała wynosić 120 zł/rok, czyli miesięcznie po 10 zł [3].

W momencie wybuchu II wojny światowej po Łodzi krążyły 302 taksówki. Podczas wojny, między innymi z powodu ograniczeń paliwowych, okupant zlikwidował działalność taksówek miejskich. Na początku 1940 r. kursowało po mieście jeszcze 14 taksówek, które ostatecznie w pierwszym kwartale tego roku musiały zawiesić działalność. Zmniejszyła się także liczba dorożek konnych. W Łodzi 1 I 1939 r. było 875 dorożek, natomiast 31 XII 1943 r. tylko 238 [5].

Tablice rejestracyjne aut pojawiły się w końcu XIX w., np. w Niemczech wprowadzono je w 1901 roku.

W międzywojennej Polsce tablice rejestracyjne – w miejsce systemów zaborców – wprowadzono wspólnym rozporządzeniem Ministra Robót Publicznych oraz Ministra Spraw Wewnętrznych z dn. 6 lipca 1922 roku [6]. W latach następnych był on kilkakrotnie modyfikowany [7].

Łódzkie samochody i motocykle miały numerację zaczynającą się od liter „D”.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] (Jot), *Wędrówki po dawnej Łodzi. Nie dla nas sznur samochodów*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 21–22 III 1965, nr 69, s. 3.
- [2] PAWLAK Waclaw, *W rytmie fabrycznych syren*. Łódź 198..., s. 86.
- [3] „W Łodzi powstał oddz. Tow. Ubezpieczeń Właścicieli Taksówek w Polsce [z siedzibą w Poznaniu]. 20 tys. premia gwarancyjna. Pasażerowie taksówek będą ubezpieczeni.”; [w:] „Kurier Łódzki”, 15 II 1935, nr 45, s. 5
- [4] „W Łodzi powstał oddz. Tow. Ubezpieczeń Właścicieli Taksówek w Polsce [z siedzibą w Poznaniu]. 20 tys. premia gwarancyjna. Pasażerowie taksówek będą ubezpieczeni.”; [w:] „Kurier Łódzki”, 15 II 1935, nr 45, s. 5
- [5] „Lodscher Zeitung”, 10 i 30 I 1940; „Litzmannstädter Zeitung”, 23 III, 24 VII, 20 XI 1941, 13 II, 3 IV, 4 VI 1944.
- [6] „Dziennik Ustaw RP”, VII 1922, nr 65, poz. 587.
- [7] Na Wikipedii obszerne hasło p.t. „Polskie tablice rejestracyjne”
(https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Polskie_tablice_rejestracyjne&stable=0&shownotice=1)
- [8] JARUGA Jacek, *Historia polskich tablic rejestracyjnych*. Wyd. „Tabla”, Sp. z o.o.,

1925

– nr 33, z 15 VI, s. 7: podpis: „Nowowprowadzone „taksisy” na postoju na ul. Moniuszki”.

3. TEATRY ŁÓDZKIE

- ogólnie

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PRYKOWSKA-MICHALAK Karolina, *Teatr niemiecki w Łodzi. Sceny – wykonawcy – repertuar, 1867–1939*. [Praca doktorska w Katedrze ..... Uniw. Łódzkiego; promotor: dr hab. Małgorzata Leyko]

= amatorskie

== przy Państwowej Wytwórni Wódek w Łodzi

patrz: **FABRYKI** – Państwowa Wytwórnia Wódek **Nr 3** w Łodzi, ul. Rokicińska ....

== „Ananas”

Adres: .....

Przy Szkole Powszechnej Nr .....

== przy Fabryce Nici na Widzewie

1930

- **nr 11**, z 16 III, s. 3: fabryczny teatr amatorski w strojach z przygotowanego przez siebie przedstawienia p.t. „Słomkowy kapelusz” na wspólnym zdjęcie z dyrektorem Fabryki – Harwey'em

== Teatr „Dom Ludowy” (ul. Przejazd)

Adres: ul. Przejazd 34

Powstał wraz z „Domem Ludowym” Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Robotników w Łodzi w 193... r.. Po II wojnie światowej „Dom Ludowy” został przejęty przez Wojsko Polskie, które umieściło tu swój Klub Garnizonowy”, którego elementem do I poł. lat 90-tych XX w. było kino „Oka”.

1935

- **nr 9**, z 3 III, s. 1: uczestnicy uroczystości powstania Koła Łódź–Śródmieście Związku Młodzieży Chrześcijańsko–Społecznej; zdjęcie wykonane przed wejściem do Teatru, widoczny też fragment tablicy „Kasa Teatru „Dom Ludowy””.

== Teatr „Dom Ludowy” par. Przemienienia Pańskiego (ul. Rzgowska)

Istotne znaczenie kulturotwórcze dla dzielnicy Chojny miało otwarcie 17 XII 1933 r. „Domu Ludowego” tamtejszej par. Przemienienia Pańskiego. Jego elementem była duża sala kinowo-teatralna na ..... miejsc, stwarzająca możliwości prezentacji różnego rodzaju wydarzeń teatralnych[5].

Po II wojnie światowej w „Domu” pomieszczone zostało kino o nazwie „Roma”.

BIBLIOGRAFIA:

[5] „Kurier Łódzki”, 22 II 1935, nr 52, s. 7 (art. „Teatr na Chojnach winien stać się ośrodkiem kultury tej wielkiej dzielnicy Łodzi”)

1932

- **nr 42**, z 16 X, s. 4: budynek „Domu” w trakcie budowy (mury dociągnięte do wysokości I piętra)

1933

- **nr 52**, z 23 XII, s. 2: uroczystość otwarcia i poświęcenie, 17 XII 1933
  - Komitet Budowy „Domu” „*in corpore*”
  - widok zewnętrzny „Domu” w dniu poświęcenia (17.12.1933)

= rewiiowo–kabaretowe

== Teatr Letni (d. „Bagatela”)

porównaj: **OSOBY** – **BAYMAN A.**..... (kier. muzyczny), **SOKOŁOWSKA** Janina (śpiewaczka gościnnie)

Adres: .....

== „Casino”

Adres: ul. ....

== „Coctail”

Adres: ul. Przejazd 34

== „Dobry Wieczór”

Adres: .....

== „Gong”

Adres: ul. Południowa 11.

== Teatr Rewii „Jar”

porównaj: **OSOBY** – **SADOWSKI** Władysław (reż., kier. art.)

Adres: ul. J. Kilińskiego 124 (X 1932).

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, ... X 1932, nr ..., s. .... (reklama)

= dramatyczne

== Kino-teatr Związku Majstrów Fabrycznych

Adres: ul. S. Żeromskiego 74

== „Kameralny”

porównaj: **OSOBY** – **AXER** Otto (scenograf), **GORCZYŃSKI** Bolesław (dyr. teatru „Miejskiego”), **HĄCZA** Władysław (aktor), **JUNOSZA-STĘPOWSKI** Kazimierz (aktor), **KRASNOWIECKI** Władysław (reżyser), **SKRZYDŁOWSKA** Hilda (aktorka), **ŻYCZKOWSKA** Zdzisława (aktorka)

Adres: ul. Krótka (ob. R. Traugutta) ....

Otwarty premierą sztuki .....listopada 1927, jako druga scena Teatru Miejskiego w Łodzi. Powstał w wyniku adaptacji sali na II piętrze w budynku hotelu „Grand” (z wejściem od ul. R. Traugutta). Mogła pomieścić 250 osób. W pierwotnym zamyśle miała być to scena o charakterze literacko-eksperymentalnym. Inicjatorem powstania sceny był ówczesny dyrektor teatru „Miejskiego” – Bolesław Gorczyński [1].

Po II wojnie światowej, od 196... przemianowany na teatr „7.15”, był II sceną teatru im. S. Jaracza, który wystawiał tam przede wszystkim repertuar rozrywkowy.

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Łódź pozyska nową placówkę teatralną. Otwarcie Teatru Kameralnego nastąpi wkrótce (trochę szczegółów i niedyskrecji)*; [w:] „Kurier Łódzki”, 21 X 1927, nr 289, s. 5.

1930

– nr 9, z 2 III, s. 3: bal – reduta artystyczna – zorganizowany przez artystów Teatru Kameralnego w Łodzi, w salach Filharmonii

1938

– nr 1, z 1 I, s. 1: .....

== „Letni”, park im. S. Staszica

porównaj: **OSOBY** – **KOZŁOWSKA** Janina (aktorka), **KRUKOWSKI** Kazimierz (aktor), **MANKIEWICZÓWNA** Tola (aktorka), **REGRO** Zygmunt (aktor), **SEMPOLIŃSKI** Ludwik (dyr.)

Był letnią sceną Teatru Miejskiego w Łodzi. Powstał w 1924 r. z inicjatywy ówczesnego dyrektora Teatru Miejskiego – Kazimierza Wroczyńskiego z dobudowania do istniejącej już w tym parku muszli koncertowej lekkiego pawilonu, w którym pomieszczono widownię.

Z podpisu: „Teatr Letni, d. „Bagatela, ul. Piotrkowska 94” („ŁwI”, 1936, nr 24 (jest 33), s. 7).

1925

– nr 23, z 7 VI, s. 4: dwa fotos ze sztuki „Ciemnej planety” G..... Kadflburg’a (sezon 1924/1925)

1933

– nr 48, z 26 XI, s. 2: fotos ze sztuki „Pieniądz to nie wszystko” ..... Bus-Fekele (sezon 1933/1934)

== Ludowy Teatr Podhalański z Zakopanego

Wystąpił dwukrotnie gościnnie w Łodzi w Listopadzie 1931 roku.

1931

– nr 46, z 15 XI, s. 7: członkowie zespołu „in corpore”

== „Lutnia”

Adres: ul. Piotrkowska 108 (1895 r.; dom Endego; „Tydzień”, 30 viii/11 VIII 1895, nr 32, s. 4),
Piotrkowska 243 (od 192..)

BIBLIOGRAFIA:

[1] KACZYŃSKI Łukasz, „Lutnia” zmieniona za milion; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 1 II 2012, nr 26,

s. 14.

== „Miejski”

porównaj: **OSOBY** – **ANKWICZÓWNA** Krystyna (aktorka), **BAL-CHRUSZCZEWSKI** Stanisław (autor sztuk), **BIAŁOSZCZYŃSKI** Tadeusz (aktor), **BOELKE** R..... (aktor), **BOGUSŁAWSKI** M..... (aktor), **BORSKA** Albina (aktorka), **CZARNECKA** H..... (aktorka), **DĘBICZ** Stanisław (aktor), **ĆWIKLIŃSKA** Mieczysława (aktorka), **DUNAJEWSKA** Antonina (aktorka), **INA** Benita (aktorka), **JUNOSZA-STĘPOWSKI** Kazimierz (aktor), **KOMORNICKI** Leopold (aktor), **KALINOWSKI** Tadeusz (scenograf), **KRELL** Józef (aktor), **KONSTANTYNOWICZ** Michał (reż. w sezonie 1924/1925), **KOSSOCKA** Jadwiga (aktorka), **KULCZYCKA** Janina (śpiewaczka), **ŁĘCKA** Halina (aktorka), **MACKIEWICZ** Konstanty (scenograf), **MATUSZKIEWICZ** Włodzimierz (aktor), **NOSKOWSKI** Z..... (aktor), **[NOWAKOWSKI W..... (reżyser)]**, **NOWOTARSKI** L..... (dyr.), **PIOTROWSKI** M..... (dyr. Teatru), **PRZEROWSKI** Jan (aktor), **ROMANÓWNA** P..... (aktorka), **SKRZYDŁOWSKA** Hilda (aktorka), **[SKULSKA-NOWAKOWSKA** Jadwiga (aktorka)], **STARSKA** Halina (aktorka), **STASZEWSKI** Jerzy (aktor), **SZLETYŃSKI** Henryk (reżyser, aktor), **SZALAPIN** Fiodor (śpiewak), **SZYJKOWSKA** Krystyna (Ankwicz-Szyjkowska K.), **SZYMAŃSKI** .....?..... (aktor), **TATARSKI** .....?....., **TECHNOWSKA** J..... (aktorka), **WASIUTYŃSKA** Irena (aktorka), **WOSZCZEROWICZ** Jacek (aktor), **WYSOCKA** Stanisława (dyr.), **ŻBIKOWSKA** K..... (aktorka)

Adres: ul. Cegielniana (S. Jaracza) 63.

Teatr Miejski, ul. Śródmiejska (ob. s. Więckowskiego) 15 (wg „Lwł”, nr 18, s. 3)

Inicjatywa budowy nowego „*monumentalnego*” gmachu dla Teatru Miejskiego została zatwierdzona przez Radę Miejską na posiedzeniu w dniu ..... 1925 roku. Pierwszy fundusz na jego budowę powstał z „podatku widowiskowego” stosowanego w Łodzi w latach 19... – 1925. Zebrano w ten sposób nieco ponad 400 tys. złotych. Z nich, do X 1927 r., za ok. 100.000 nabyła sąsiedni plac oraz powstał plan i kosztorys tej inwestycji. Autorami projektu byli Józef Kaban oraz Dawid Lande. Na posiedzeniu Komisji Budowlanej Rady Miejskiej w październiku 1927 r. podjęto decyzję, w ramach posiadanych środków (312 tys. zł), wykonać prace ziemne i fundamentowe, Próbne wykopy wykazały, że grunt pod budowę jest dobry, gliniasty, bardzo twardy [7].

W 1930 r. wszystkie łódzkie teatry finansowane przez miasto („Miejski”, „Popularny”, scena w d. stołówce f-ki Geyera” „Kameralny”) zostały przekazane pod zarząd Zrzeszenia Artystów w Łodzi.

W 1937 r. w skład zespołu łódzkich teatrów miejskich wchodziły: sala „Niciarni” (f-ki nici) na Widzewie, teatr „Polski”, „Kameralny”, Popularny”, sala Geyera przy ul. Piotrkowskiej 2..., sala w Klubie Pracowniczym zakładów K. Scheiblera i L. Grohmana, przy ul. Przędzalnianej.

BIBLIOGRAFIA:

[1] PAWŁOWSKA Anna, *Okupacja i teatr znad krawieckiej maszyny*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), nr ....., 9 IV 2010, s. ....

[2] *Nowe podatki i projekty podatków. Likwidacja Teatru Miejskiego. Uchwały Łódzkiej Rady Miejskiej*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 5 VIII 1945, nr 31, 3.

[3] *Sąd nad repertuarem Teatru Miejskiego w Łodzi. Sąd Grodzki w Warszawie wysłucha opinii biegłych*; [w:] „Kurier Łódzki”, 27 II 1935, nr 57, s. 7.

[4] *W obronie Teatru Miejskiego w Łodzi. Masowy protest organizacji oświatowych, społecznych i kulturalnych. Rezolucja zebrania Tow. Przyjaciół Teatru w Łodzi*; [w:] „Kurier Łódzki”, 11 III 1935, nr 69, s. 3.

[5] *Subsydium dla Teatru Miejskiego skreślone. Lawina argumentów „za” i „przeciw” tej instytucji. Kultura i sztuka oraz zdrowie publiczne w ogniu dyskusji Rady Miejskiej*; [w:] „Kurier Łódzki”, 29 III 1935, nr 87, s. 2.

[6] *Pożar Teatru Polskiego przy ul. Cegielnianej 63* [w dn. 24 X 1911; dokładny opis] [w:] „Rozwój”, 12/25 X 1911, nr 244, ss. 1 i 2.

[7] *Budowa Teatru Miejskiego* [przy ul. Cegielnianej (ob. s. Więckowskiego)]; [w:] „Kurier Łódzki”, 21 X 1911, nr 289, s. 6.

1925

– nr 45, z 8 XI, s. 2: uroczystość złożenia wieńców na Płycie Nieznanego Żołnierza w Łodzi z okazji Święta Zmarłych; delegacja artystów Teatru Miejskiego (2.11.1925)

1926

– nr 13, z 28 III, s. 1: popis uczennic Szkoły Rytmiki i Tańca Stefanii Paszkówny na scenie Teatrze Miejskim (21.03.1926)

1927

– nr 27, z 3 VII, s. 7: P. Romanówna i Kazimierz Junosza-Stępowski w komedii „Nie trzeba się niczemu dziwić” .....

1928

– nr 8, z 19 II, s. 1: bal aktorów Teatru Miejskiego w Łodzi, z udziałem m.in. Mieczysławy Ćwiklińskiej przebywającej w tym czasie w Łodzi na gościnnych występach

1930

– nr 16, z 19 IV, s. 3: fragment przedstawienia popisowego uczennic Szkoły Rytmiki i Tańca Stefanii Paszkówny w Teatrze Miejskim

1931

– nr 3, z 18 I, s. 5: uczestnicy karnawałowego balu-tomboli zorganizowanego przez zespół Teatru Miejskiego w Łodzi w salach łódzkiej Filharmonii

– nr 21, z 24 V, s. 2: doroczny popis uczennic Szkoły Rytmiki i Tańca Stefanii Paszkówny w **Teatrze Miejskim**; grupa najmłodsza

1935

– nr 6, z 10 II, s. 1: scena zbiorowa z komedii „Pan Benet” Al. Fredry wystawionej w reż. Henryka Szletyńskiego i w scenografii Konstantego Mackiewicza; sztuka przygotowana specjalnie z myślą o młodzieży szkolnej i jej lekturach
s. 7: scena zbiorowa z komedii „Dożywocie” A. Fredry, w reż. Henryka Szletyńskiego, w scen. Konstantego Mackiewicza

== „Popularny”

porównaj: **OSOBY** – **BISKUPSKA** Maria (aktorka), **BRANDTÓWNA** Eugenia (aktorka), **BRONOWSKA** Bronisława (aktorka), **BUJAKIEWICZ** ...?... (aktor), **BYSTRZYŃSKI** Stefan (aktor), **DĘBICZ** Stanisław (aktor, kier. Teatru), **DYWIŃSKA** Zula (aktorka), **GÓRECKI** Adam (Józef ??; aktor), **HRYNIEWICZÓWNA** Rena (aktorka), **MAJCHRZAK-BUSIAKIEWICZ** (vel Bursiakiewicz) Helena (aktorka), **MATUSZKIEWICZ** Włodzimierz (aktor), **MELODYSTÓWNA-ROZTAŃSKA** Lili (aktorka), **PILARSKI** Józef (aktor i dyrektor), **TRZYWDAR-RAKOWSKI** Gwido (kier. literacki), **ROSTAŃSKA** L..... (aktorka), **SKWARSKA** Władysława (aktorka), **SOWIŃSKI** Wacław (aktor), **SZERSZYŃSKI** Kazimierz (aktor), **URBAŃSKI** R..... (aktor, z-ca kier. Teatru), **WINKLER** Mieczysław (dyr. administracyjny), **ZAMORSKA** Liliana (aktorka), **ZAREMBINA** ...?... (aktorka), **ZIENCIAKIEWICZ** ...?... (aktor)

Adres: ul. Ogrodowa 18

Założyła go w 1923 r. grupa aktorów pod przewodnictwem Józefa Pilarskiego i Lucjana Wiśniewskiego, która odeszła z Teatru Miejskiego w Łodzi. Zespół otrzymał bezpłatnie budynek dawnej stołówki fabrycznej zakładów I.K. Poznański. Adaptację przeprowadzono przy dużym osobistym zaangażowaniu finansowym zespołu Teatru. Pierwsze przedstawienie odbyło się 4 IX 1924 roku. Była to sztuka **Józefa** Korzeniowskiego p.t. „Karpaccy górale”. Latem zespół Teatru grał w ogródku **restauracji** „Scala” przy ul. Cegielnianej ....

W 1927 r. Teatr uruchomił drugą scenę w stołówce zakładów włókienniczych „Ludwik Geyer” przy ul. Piotrkowskiej 295, na której dawał przedstawienia do 1939 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] PAWLAK Wacław, *W rytmie fabrycznych syren*. Łódź 1984, s. 59.

[2] WALENDA Henryk, *Piękna droga Józefa Pilarskiego*; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 27 II 1964, nr 49, ss. 3 i 5.

[3] „Łódź w Ilustracji”, 1929, nr 29, s. 9 (omówienie działalności Teatru po pierwszym roku działalności)

[4] „Teatr Popularny na zagładę? p ławnik Smolik spowodował skreślenie skromnego subsydium. Oczywiście konieczność istnienia tej robotniczej placówki kultury w Łodzi.”; [w:] „Kurier Łódzki”, 21 VI 1932, nr 170, s. 4

1924

– nr 4, z 14 IX, s. 2: scena III aktu „Dam i Huzarów” Al. Fredry (sezon 1924/1925)

– nr 6, z 28 IX, s. 1: zespół Teatru „*in corpore*” (sezon 1924/1925)

– nr 14, z 23 XI, s. 4: scena z „Roberta i Bertranda” ....autor ??..... (sezon 1924/1925)

– nr 16, z 7 XII, s. 3: scena z I aktu z „Tamtego” G. Zapolskiej (sezon 1924/1925)

– nr 17, z 7 XII, s. 6: scena z „Tajemniczego James'a” .....autor ??..... (sezon 1924/1925)

1925

– nr 29, z 19 VII, s. 9: scena z II aktu „Panny w koszarach” ....autor ?.... (sezon 1924/1925)

– nr 32 [jest mylnie 31], z 9 VIII [jest mylnie 2.08], s. 4:

– scena z II aktu „Pana Twardowskiego” ....autor ?.... (sezon 1924/1925)

– jak wyżej; scena z IV aktu

1926

- nr 42, z 17 X, s. 2: scena zbiorowa z „Wesela podczas rewolucji” ..... Michaelis'a (premiera ok. X 1926 r.)

1927

- nr 20, z 15 V, s. 7: scena z dramatu „Królowa Jadwiga” J. Szujskiego (sezon 1926/1927)

1928

- nr 25, z 17 VI, s. 7: scena z operetki „Gejsza” ....autor ?.... (premiera ok. 10.06.1928)
- nr 44, z 28 X, s. 2: scena z „Małki Szwarcenkopf” G. Zapolskiej (sezon 1928/1929)

1929

- nr 6, z 10 II, s. 3: zespół Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki z Łodzi, który na scenie Teatru wystawił misterium p.t. „Boże Narodzenie”
- nr 49, z 1 XII, s. 2: scena z opery komicznej „Skalmierzanki” J.N. Kamińskiego wystawionej przez Teatr (sezon 1929/1930)
- nr 52, z 22 XII, s. 3: jak wyżej; inna scena z tej opery

1930

- nr ....., z 2 II, s. 7: misterium „Boże Narodzenie” przygotowane przez Tow. Śpiewacze im. S. Moniuszki i wystawione na scenie tego Teatru (styczeń 1930)
- nr 6, z 9 II, s. 7: „Jasełka” przygotowane przez uczennice Żeńskiego Gimnazjum Humanistycznego Cecylii Waszczyńskiej i wystawione na deskach Teatru Popularnego; scena p.t. „W stajence”
- nr 9, z 2 III, s. 6: grupa członków dyrekcji fabryki Poznańskiego, m.in. .... Poznański i Józef Wolczyński, w gronie zawodników, uczestników turnieju bokserkiego, który odbył się w sali Teatru Popularnego
- nr 23, z 1 VI: szkolne koło teatralne (dramatyczne) Szkoły Powszechnej Nr 11 (1 Maja 87) podczas prezentacji przygotowanych przez siebie dwóch programów p.t. „Trzeci Maj”, „Święć się święć, wieku młody!” na scenie Teatru Popularnego w Łodzi
  - s. 1: zespół Koła „in corpore”
  - s. 3: – zespół wraz z nauczycielami Szkoły
    - zespół Koła w tańcu
- nr 32, z 3 VIII, s. 7: uczennice gimnazjum C. Waszczyńskiej uczestniczące w amatorskim przedstawieniu na zakończeniu roku szkolnego; sala Teatru Popularnego (VI 1930)

1932

- nr 24, z 12 VI, s. 4: – uroczystość zakończenia roku szkolenia 128 Miejskiego Pułku Przystosowania Wojskowego; widok ogólny sali
  - obrazek sceniczny p.t. „Bilans” przygotowany przez uczennice Państwowej Szkoły Przemysłowo-Handlowej w Łodzi (2 zdjęcia)
- nr 40, z 2 X, s. 1: zespół Teatru „in corpore”, zdjęcie wykonane z okazji premiery operetki „Księżniczki cyrkówki” [„Księżniczka czardasza” ??] E. Kalmana (premiera 24.09.1932)
- nr 51, z 18 XII, s. 3: – scena z operetki „Lady Chic” ....autor ?.... (sezon 1931/1932)
  - jak wyżej; inna scena

1933

- nr 20, z 14 V, s. 7: inscenizacja opery autorstwa Karola Prosnaka „Cztery pory roku” przez uczennice Gimnazjum Humanistycznego Żeńskiego Adeli Skrzypkowskiej na scenie Teatru Popularnego

1933

- nr 15, z 15 I, s. 3: misterium „Boże Narodzenie” przygotowane przez Tow. Śpiewacze im. S. Moniuszki i wystawione tradycyjnie na scenie tego Teatru
- nr 20, z 14 V, s. 7: inscenizacja opery Karola Prosnaka p.t. „Cztery pory roku” na scenie Teatru przez uczennice Gimnazjum Adeli Skrzypkowskiej w Łodzi
- nr 45, z 5 XI, s. 5: zespół Teatru „in corpore” z dyrektorem Mieczysławem Winklerem w centrum; zdjęcie wykonane na scenie Teatru

1934

- nr 41, z 14 X, s. 7: scena ze „Gwałtu co się dzieje” Al. Fredry przygotowywanej przez Teatr

++ Teatr Popularny, scena letnia

W ogródku restauracji „Scala” przy ul. Cegielnianej .....

1925

– nr 25, z 21 VI, s. 9: scena z operetki „Nitouche” .....autor ?.....

== Teatr Regionalny
Z Włocławka.

== Robotniczy

porównaj: „Scena Robotnicza” – ten sam ??

Adres: ul. ....

== „Scena Robotnicza” [ten sam?]

porównaj: „Robotniczy” – ten sam ??

Adres: ul. Narutowicza 50

Jego twórcą był Witold Wandurski (Jagoszewski Michał, Łódź nie zapomniała o Witoldzie Wandurskim. [w:] „Dł”, wyd. A, 9 II 1965, nr 34, s. 4.)

== „Rozmaitości”

Adres: ul. Cegielniana .....

== Rosyjski teatr emigracyjny

Teatr z Rygi. Wystąpił gościnnie w Łodzi na deskach Teatru Miejskiego na przełomie lutego i marca 1931 roku.

1931

– nr 10, z 8 III, s. 1: scena zbiorowa z III aktu dramatu „Człowiek z teką” A. Fajki.

== „Scala”

Adres: ul. Śródmiejska (ob. 15 (1932)

Teatr żydowski. Budynek tego teatru powstał w 1912 r. sfinansowany przez łódzkiego adwokata – Stefana Kobylińskiego dla znanej podówczas w Łodzi artystki – Loli Stamatti. Obok aktorów żydowskich występowali tu także i polscy.

Był to teatr rewii i operetki, chociaż wyświetlano w nim również filmy [1].

BIBLIOGRAFIA:

[1] być może foto (z lat 1925–1938) fragmentu głównego wejścia w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego (<http://www.audiovis.nac.gov.pl/obraz/123631/33c89df2492e8d3efda719c849b530ea/>)

== ogródek „Scala”

Adres: ul. Cegielniana 16.

== „Thalia”

Adres: ul. Dzielna [dziś G. Narutowicza] ....

= lalkowe

== „Kot w butach”

porównaj: **OSOBY – WAGNER** Waclaw

Rozpoczął działalność 18 III 1938 r., założony przez Waclawa Wagnera. Był to pierwszy w Łodzi stały teatr kukielkowy.

=widowiska plenerowe

4. TELEFONY

patrz: **FIRMY, PRZEDSIĘBIORSTWA** – Polska Akcyjna Spółka Telefoniczna S.A. w Łodzi

5. TELEGRAF

porównaj: **ZWIĄZKI** – zawodowe – Związek Niższych Pracowników Poczty, Telegrafów i Telefonów w Polsce, oddz. łódzki
– Związek Pracowników Poczty, Telegrafu i Telefonu w

6. TORY

– kolarski „Helenów”

porównaj: **PARKI** – „Helenów”

Adres: ul. Północna [36].

Oddany do użytku w ..... Miał długość 700/500 m. i był przystosowany również do jazdy na motorach. Ponadto na jego płycie często odbywały się różnego rodzaju zawody i uroczystości.

W końcu lat 40. XX w. gruntownie wyremontowany i rozbudowany [1]

W latach 195... – 195... właścicielem tego obiektu był Zw. Sportowy „Spójnia”. Główny obiekt, czyli tor kolarski, na początku lat 50. XX w. popadał w coraz większą ruinę. W dniu 3 lipca 1951 r., podczas zawodów załamało się drewniane ogrodzenie oddzielające publiczność od toru. Obyło się bez ofiar [2].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] *Ze sportu. Skorygowane wieści w Helenowie. Rozbudowanie nowego ośrodka sportowego postępuje naprzód.*; [w:] „Kurier Popularny”, 3 VIII 1946, nr 211, s. 8.
[2] *Tor helenowski wymaga remontu. Na marginesie wtorkowego wyścigu „Gwardii”*;
[w:] „Głos Robotniczy”, 5 VII 1951, wyd. A, nr 183, s. 6.

– wyścigów konnych w Rudzie Pabianickiej

Powstał w 19... (przed I wojną światową). Po I wojnie uruchomiony ponownie w lipcu 1926 roku. W roku 192... do toru zbudowano 800-metrową prywatną bocznice tramwajową od linii pabianickiej, której właścicielem był ówczesny dyrektor Łódzkich Wąskotorowych Elektrycznych Kolei Dojazdowych (tramwaje podmiejskie) – inż. Wiesław Gerlicz, znany w łódzkim środowisku miłośnik koni i wyścigów konnych. Bocznica została rozebrana przez Niemców w II połowie okupacji (w okresie 1942–1944). Zarówno przed I wojną światową jak i w okresie międzywojennym tor był wykorzystywany dla pokazów lotniczych. Był również wykorzystywany dla różnego rodzaju imprez masowych. Po II wojnie światowej zawody hippiczne na nim odbywały się w latach 195... – 195... .

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Radomiak Mariusz, ... [w:] „Dziennik Łódzki”, ...
[2] MILEWSKI Stanisław, *Totalizator demoralizator*; [w:] „Polityka”, 1 VII 2006, nr 26, ss. 74–75 (totalizator wyścigów konnych na Służewcu w Warszawie)
[3] *Tragiczne wyścigi konne na torze w Rudzie Pabianickiej. Znana sportsmenka p. Iwanowska spadła z konia i walczy ze śmiercią na łożu szpitalnym*; [w:] „Ilustr. Republika”, 28 VII 1929, nr 204, s. 1
[4] *Zmartwychwstała dżokejka*; [w:] „Rozwój”, 29 VII 1929, nr 208, s. 2.
[5] *Tajemnica toru wyścigowego. Konie wyczerpane i głodne muszą skakać przez przeszkody. Pani Iwanowska padła ofiarą dzikiego wyzysku*; [w:] „Ilustr. Republika”, 31 VII 1929, nr 207, s. 5.

1926

– nr 32, z 8 VIII, s. 3: widok ogólny trybun toru wyścigowego

1929

– nr 28, z 14 VII, s. 2: trybuna przy torze wyścigów konnych

– nr 29, z 21 VII, s. 7: – budynek administracyjny i trybuna
– migawka z jednego z wyścigów konnych; w tle tablica informacyjna biegów
– migawki z jednego z biegów; w tle panorama toru

– nr 30, z 28 VII, s. 7: trybuna, widok od tyłu

1930

– nr 18, z 27 IV, s. 6: akrobata lotniczy – Kurt Kunau w trakcie wykonywania ewolucji na swoim samolocie (3.05.1930); zdjęcie reklamowe

– nr 30, z 20 VII, s. 6: – biegi z okazji otwarcia sezonu
– biegi z okazji otwarcia sezonu; inne ujęcie

– nr 33, z 10 VIII, s. 3: migawka z biegu
s. 7: jak wyżej, inne ujęcie

– nr 34, z 17 VIII, s. 5: fragment toru, jedna z przeszkód

1931

– nr 24, z 14 VI,,: pokaz walki z symulacją użycia gazów bojowych i obrony przeciwchemicznej zorganizowany z okazji „Tygodnia Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwichemicznej” w Łodzi (.... – ....)

- s. 4: widok ogólny toru podczas pokazów w okolicy trybuny głównej
s. 5: fragment pokazu (zadymienie) i publiczność
– nr 30, z 26 VII, s. 3: A. Tuński – właściciel kina „Frasquita“ w Rudzie Pab., który zdobył nagrodę w wysokości 20 tys. w wyścigu „steeple–cheese“ na rudzkiem torze

1932

- nr 30, z 24 VII, s. 7: fragment biegu na torze rudzkiem

1933

- nr 31, z 30 VII, s. 2: fotoreportaż z otwarcia nowego sezonu
– konie przebiegające przed celownikiem mety
– konie zjeżdżające z toru do boksów

7.

8. TOWARZYSTWA

– dobroczynności i opieki

porównaj: „Caritas”

BIBLIOGRAFIA:

- [1] ZWOLINSKI Piotr, *Z historii działalności charytatywno-dobroczynnej w Łodzi, w okresie międzywojennym*; [w:] „Prace i Materiały Historyczne Archiwum Archidiecezjalnego i Muzeum Archidiecezji Łódzkiej”, tom VII, 2010, ss. .... – ....
[2] *Res Sacra Miser*; [w:] BUDZIAREK Marek, *Łodzianie*. Łódź 2000, ss. 111 – 115.

= Ewangelickie Towarzystwo Filantropijne w Łodzi

Adres: .....

= Łódzkie Chrześcijańskie Towarzystwo Dobroczynności

- porównaj: – **DOMY** – opieki – Dom Starców i Kalek
– **OCHRONKI** – 2-ga Ochronka–Przedszkole Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności
– **OSOBY** – **KUNITZER** Juliusz (prezes), **SANNE** Paweł (czł.)
– **SZKOŁY** – zawodowe – Szkoła Rzemiosł Tow. Salezjańskiego w Łodzi

Adres: .....

Powstało 22 I 1885 r. z połączenia Komitetu Wsparcia Biednych (powstał 1876 r.) i Komitetu Tanich Kuchen.

Działalność zakończyło w początkach 1940 r. decyzją okupanta niemieckiego podczas II wojny światowej.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] *Zarys działalności ŁCHTD za czas od roku 1877 do końca 1902, z powodu 25-letniego jubileuszu*. Łódź 1902.
[2] SOSNOWSKA Joanna, *Działalność socjalna i opiekuńczo-wychowawcza Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności (1885 - 1940)*. Łódź 2011.

= Rosyjskie Towarzystwo Dobroczynności w Polsce, oddz. w Łodzi

Adres: .....

= Towarzystwo Krzewienia Zagadnień Opieki Społecznej w Łodzi, oddz. łódzki

Powstało ..... 193... roku. Jedną z jego inicjatyw było uruchomienie 1 IX 1935 r. ogródków działkowych na Polesiu Konstantynowskim przy ul. **Srebrzyńskiej**.

= Towarzystwo „Opieka”, oddział w Łodzi

- porównaj: **OSOBY** – **AMAJZENOWA** ..... (dyrektorka), **DĘBOWSKI** Edward (członek), **HAUKE-NOWAK** Krystyna (prezesowa; 1934–1939), **JÓZEWSKA** Julia (prezesowa; 192...–1934), **LIPIŃSKA** B. ...., **WIĘCKOWSKA** M. .... (dyrektorka).

Adres: .....

Zajmowało się między innymi przede wszystkim opieką nad dziećmi bezrobotnych rodziców, która była realizowana poprzez sieć świetlic (w 1937 r. było ich dziewięć; do każdej przyjmowano ok. 150 dzieci) oraz organizację wypoczynku letniego. W Łodzi zwyczajowo prezesem oddziału była żona aktualnego wojewody łódzkiej.

Własnością oddz. łódzkiego Towarzystwa był majątek Sulmów (pow. sieradzki, gm. Goszczanów), który został mu zapisany w latach 30-tych XX w. przez ostatniego jego właściciela – Jana Unruga. Towarzystwo organizowało tu do wybuchu II wojny światowej kolonie dla dzieci z biednych rodzin łódzkich. Ponadto Towarzystwo prowadziło ośrodek kolonijny w Jedliczu k. Grotnik.

1934

– nr 14, z 8 IV, s. 3: jeden z oddziałów Towarzystwa – pracownia krawiecka

1935

- nr 28, z 14 VII, s. 3: grupa 200 chłopców wyjeżdżających na kolonie letnią w Jedliczu k. Grotnik, zorganizowaną przez Towarzystwo „Opieka”; zdjęcie wykonane na schodach do budynku stacyjnego stacji Łódź-Kaliska
- nr 32, z 11 VII, s. 3: grupa chłopców wyjeżdżających na II turnus kolonii letniej w Jedliczu zorganizowanej przez Towarzystwo „Opieka”; zdjęcie wykonane na schodach do budynku stacji Łódź-Kaliska
- nr 38, z 22 IX, s. 3: grupa chłopców na kolonii letniej w Jedliczu podczas zabawy w indian

= Towarzystwo Opieki nad Inwalidami Wojennymi Województwa Łódzkiego

porównaj: – OSOBY – WOJTASZEWSKI Kazimierz (skarbnik)
– PARKI – im. J. Piłsudskiego na Zdrowiu

W tworzonym od początku lat 30-tych XX w. parku im. J. Piłsudskiego na Zdrowiu Towarzystwo otrzymało w dzierżawę w bezpłatne użytkowanie staw i powstała nad nim wypożyczalnia łódek, która w sezonie była miejscem zatrudnienia jego członków oraz źródłem dochodu organizacyjnego. Po II wojnie światowej zawiadywał nim KS. „Tramwajarz”.

= Towarzystwo Opieki nad Sierotami i Dziećmi Rezerwistów w Łodzi

porównaj: – DOMY – „Dom Sierot” Towarzystwa Opieki nad Sierotami i Dziećmi Rezerwistów,
ul. Północna 39

Adres: .....

= Towarzystwo Opieki nad Sierotami po Żołnierzach Wojsk Polskich, oddz. w Łodzi vel Towarzystwo Opieki nad Sierotami po Poległych Żołnierzach Wojsk Polskich

Adres: .....

= Towarzystwo Opieki nad Więźniami, Zwolnionymi z Więzień i ich Rodzinami „Patronat” w Łodzi

porównaj: – OSOBY – TYMIENIECKI Wincenty (bp, prezes Zarządu.)
– WIĘZIENIA

Adres: .....

Powstał w 192... roku. Łódzki „Patronat” był jednym z pięciu funkcjonujących w okresie międzywojennym na terenie Polski. Pozostałe działały w Lublinie, Nowogrodku, Warszawie i Wilnie. Wszystkie były samodzielne. Ograniczały się w swojej działalności do terenu swoich miast, jedynie oddział warszawski miał zasięg ogólnopolski. W 1923 r. posiadał 40 oddziałów, których ilość do 1938 r. podwoiła się [1].

Długoletnim prezesem Zarządu łódzkiego Towarzystwa był bp Wincenty Tymieniecki (od 1925 do śmierci 10 VIII 1934 r.).

BIBLIOGRAFIA:

[1] PAWLAK Karol, *Za kratami więzień i drutami obozów. Zarys dziejów więziennictwa w Polsce*. Kalisz 1999, ss. 72–73.

1934

- nr 1, z 6 I, s. 2: „gwiazdka” dla dzieci więźniów zorganizowana przez „Patronat” przy współudziale i w gmachu gimnazjum Cecylii Waszczyńskiej (ul. Legionów 15).
- nr 12, z 25 III, s. 4: zdjęcie zbiorowe uczestników akademii z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (19 III) zorganizowanej w więzieniu przy ul. S. Sterlinga 16 przez Towarzystwo „Patronat”; n/z członkowie więziennego kółka dramatyczno-muzycznego, przedstawiciele „Patronatu”)

= „Patronat” nad Nieletnimi w Łodzi

[prawdopodobnie łódzki „Patronat” miał „oddziały” w poszczególnych instytucjach wymiaru sprawiedliwości w Łodzi]

Adres: .....

Powstał w 192... r. przy Sądzie dla Nieletnich w Łodzi. W 193... r. z jego inicjatywy powstał Dom Noclegowy dla Chłopców przy ul. M. Kopernika 55.

1933

- nr 43, z 22 X, s. 6: fotoreportaż z kolonii letniej „Patronatu” (dla 15. chłopców) w Orawce, pow. ....)
  - przy ognisku na hali
  - podczas gry w siatkówkę w miejscu zakwaterowania
  - na wycieczce w ....miejsowość.....
  - na wycieczce w górach
  - obieranie ziemniaków na obiad
  - kąpiel w rzece

1935

- nr 3, z 20 I, s. 4: budynek „Domu Noclegowego dla Chłopców” przy ul. Kopernika 55, który powstał z inicjatywy „Patronatu”; sfinansowany przez .....

= Towarzystwo Opieki nad Zwierzętami, oddz. w Łodzi

porównaj: OSOBY – DOBRANC Berthold (prezes Zarz.), GÜNTER ....., KOŁASKI Roman (skarbnik), KOPCZYŃSKI Władysław (czł. Zarz.), ŁAWNIKIEWICZ Bolesław, NEHREBECKI ....., RODE Leopold (sekr. Zarz.), SANNE Paweł (czł.), WAWRZNIKIEWICZ ....., ZIMMER vel CYMER ....., (czł. Zarz.)

Adres: ul. Andrzeja 6 lub 9 (1931, 1932).

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Hasto Łódzkie”, 16 XI 1930, nr 46, s. 6 (nowy Zarząd Towarzystwa „in corpore”)

1929

- nr 16, z 21 IV, s. 3: grupa członków Towarzystwa

1930

- nr 50, z 7 XII, s. 7: zarząd oddz. łódzkiego Towarzystwa „in corpore”; prezes – N. Dobranc

1931

- nr 28, z 12 VII, s. 4: zarząd Towarzystwa wraz z grupą członków zarządu Syndykatu Dziennikarzy Łódzkich, w dniu wprowadzenia się go wynajętego od Towarzystwa lokalu (przy św. Andrzeja 9)

1933

- nr 9, z 26 II, s. 6: zabawa noworoczna dla dzieci, zorganizowana przez Towarzystwo w sali Stowarzyszenia Techników w Łodzi; na zdj. m.in. członkowie Zarządu Tow.

1934

- nr 26, z 8 VII, s. 4: konkurs na najlepiej utrzymanego konia dorożkarskiego zorganizowany przez oddział łódzki Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami; 2 zdjęcia (park im. J. Poniatowskiego; 29.06.1934)
- nr 28, z 15 VII, s. 5: jak wyżej, ciąg dalszy fotoreportażu z konkursu koni dorożkarskich
  - komisja konkursowa z grupą nagrodzonych dorożkarzy
  - trzech nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek
  - czterech nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek

= Towarzystwo Pomocy dla Żołnierza Polskiego

Adres: .....

= Towarzystwo Przeciwzembracze w Łodzi

porównaj: – DOMY –
– OSOBY – FRYZE ..... (czł zarządu), VOGEL Alfred (płk, czł. Zarządu)

Adres: Kątna 10.

Powstało w 1937 r., z inicjatywy Zarządu Miejskiego w Łodzi, dla realizacji ustawy a dn. .... (O przeciwdziałaniu zębactwu i włóczęgowstwu uchwały Rady Miejskiej w Łodzi).

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Dziennik Zarządu Miejskiego w Łodzi”, 1938, z. 11, 15 XI 1938, ss. 1197–1199 (art. „Walne zebranie Tow. Przeciwwęzbraczego w Łodzi. Poświęcenie Miejskiego Domu Pracy”)

– gospodarcze

porównaj: **ZWIĄZKI** –

= Górnośląskie Towarzystwo Węglowe „Ge-Te-Wu”, oddz. w Łodzi

patrz: **FIRMY** – handlowe – Górnośląskie Towarzystwo Węglowe „Ge-Te-Wu”, oddz. w Łodzi

Towarzystwo Akcyjne Fabryki Filców i Wojsłoków w Łodzi

patrz: **FABRYKI** – tkanin technicznych – Tow. Akc. Fabryki Filców i Wojsłoków w Łodzi
porównaj: **OSOBY** – **HAU** Otton (prezes zarz.)

= Towarzystwo Instytutu Rzemieślniczego Województwa Łódzkiego

patrz: **INSTYTUTY** – Towarzystwo Instytutu Rzemieślniczego Województwa Łódzkiego

= Towarzystwo Kolei Fabryczno-Łódzkiej

patrz: **KOLEJE** – Towarzystwo Kolei Fabryczno – Łódzkiej

= Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych, oddział łódzki

porównaj: – **KOŁA** – Kółka Rolnicze – Koła Gospodyń Wiejskich
– **OSOBY** – **DĄBSKI T.....** (inż., dyr. oddz.); 1937, **KAŁUŻKA J.....** (prezes), **PŁOCEK** Franciszek (prezes Rady Okręgowej Tow.)

Adres: .....

Wchodziło w skład Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kół Rolniczych z siedzibą w Warszawie. Powstało w 1917 r., oddział łódzki w 192.....

1934

– nr 34, z 26 VIII, s. 1: walny zjazd delegatów Towarzystwa z okręgu łódzkiego, w sali Izby Rzemieślniczej w Łodzi (**18.08.1934**)

= Towarzystwo Osiedli Robotniczych (TOR), Sp. z o.o., oddz. w Łodzi

porównaj: – **BANKI** – Bank Gospodarstwa Krajowego, oddział w Łodzi
– **FUNDUSZE** – Fundusz Pracy w Łodzi
– **OSIEDLA** – Osiedle TOR

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Łódź w Ilustracji”, 10 XI 1935, nr 45, ss. 4–5 (wywiad z inż. Kamilem Lisowskim)..

Powstało w ..... 1934 r., z inicjatywy Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów dla budowy tanich domów jednorodzinnych dla osób, których zarobki nie przekraczały 250,- zł miesięcznie. Głównymi udziałowcami Spółki były Bank Gospodarstwa Krajowego i Fundusz Pracy. Cel działalności Towarzystwa miał być realizowany poprzez bardzo dogodne warunki kredytowe oraz budowę domów według znormalizowanego projektu, zgrupowanych na osiedlach specjalnie projektowanych z pełną, acz taną, infrastrukturą.

W Łodzi Spółka **otrzymała od miasta / kupiła** dla realizacji swoich zadań teren o powierzchni ..... m². na „Marysinie III”, w rejonie obecnego skrzyżowania Palki – Strykowska – Brzezińska (na przeciwko cmentarza „Doły”).

Przewodniczącym Komitetu Budowy łódzkiego osiedla był inż. Kamil Lisowski [brat arch. Wiesława Lisowskiego ???].

= Towarzystwo Przyjaciół Wytwórczości Krajowej, oddz. w Łodzi

vel Towarzystwo Popierania Wytwórczości Krajowej.

Adres: .....

1929

– nr 20, z 19 V, s. 7: – wystawa sklepu A. Spodenkiewicz, przy ul. Piotrkowskiej 150 [branza ?] przygotowana przez właściciela na konkurs zorganizowany przez Towarzystwo Przyjaciół Wytwórczości Krajowej (I nagroda)
– jak wyżej: wystawa konkursowa sklepu S. Bieńkowski (Piotrkowska 55); I nagroda (ex equo ?)

= Towarzystwo Rzemieślnicze „Resursa” (do 1935 r.)

porównaj: – **BANKI** – Bank Rzemieślników Łódzkich
– **IZBY** – Izba Rzemieślnicza w Łodzi
– **KLUBY** – sportowe – „Resursa” – Łódź

- OSOBY – JARMICKI ..... (prezes; 1933-1935), KALISZ ..... (sekr.), KOWALSKI ..... (czł. Zarz.?), RAABE Zygmunt (v-ce prezes), LEWANDOWSKI Andrzej (prezes)
- ZWIĄZKI – gospodarcze – Związek Rzemieślników Chrześcijan [d. „Resursa”]

Adres: ul. Kilińskiego 123.

Resursa (z fran. *ressources*), określenie klubu towarzyskiego np. kupców, obywateli ziemskich, rzemieślników itp.; lokal takiego klubu.
Łódzka „Resursa” powstała w 1911 r.; w grudniu 1931 r. obchodziła 20-lecie działalności.

1929

- nr 19, z 12 V, s. 3: fragment frontonu budynku łódzkiej Resursy; również siedziby Banku Rzemieślników Łódzkich

= **Wojewódzkie Towarzystwo Organizacji i Kótek Rolniczych [w Łodzi]**

patrz: **TOWARZYSTWA** – gospodarcze – Towarzystwo Organizacji i Kótek Rolniczych, oddział łódzki

- **handlowe**

= **Polskie Towarzystwo Handlu Skórami, Sp z o.o.**

porównaj: OSOBY – KRAMARZ I..... Fr..... (dyrektor)

Powstało ok. 1920 roku.

Z podpisu: „(...) PTH Skórami w Łodzi – pierwsza łódzka spółdzielnia rzemieślnicza.” W październiku 1937 otworzyło filię Nr 3 w Rudzie Pabianickiej.

== **Filia Nr 3; Ruda Pabianicka**

Adres: Ruda Pabianicka, ul. ....

Otwarta w październiku 1937 roku. Poświęcenia dokonał rudzki kanonik ks. .... Ciesielski.

1937

- nr 43, z 24 X, s. 4: fotoreportaż z otwarcia Filii (w podpisie jest mowa o czwartej, ale na szyldzie jest „Nr 3”)
  - uczestnicy otwarcia przed lokalem Filii
  - wewnątrz Filii

- **hobbystyczne**

= **Łódzkie Towarzystwo Motocyklowe**

adres: Piotrkowska 174 (1930).

Rozpoczęło działalność ..... maja 1930 roku.

1930

- nr 24, z 8 VI, s. 5: uroczystość inauguracji działalności Towarzystwa; zdjęcie wykonane przed jego siedzibą (maj 1930)
- nr 25, z 15 VI, s. 4: uroczystość złożenia kwiatów na „Grobie” Nieznanego Żołnierza w Łodzi z

okazji inauguracji działalności przez Łódzkie Towarzystwo Motocyklowe

1931

- nr 17, z 26 IV, s. 4: członkowie łódzkich klubów motorowych składający wieniec na Płycie Nieznanego Żołnierza” z okazji inauguracji sezonu (19.04.1931)

= **Łódzkie Towarzystwo Zachęty do Wyścigów Konnych**

porównaj: OSOBY – GERLICZ Wiesław (czł.), HEINZEL Juliusz-Teodor (inicjator)

BIBLIOGRAFIA:

[1] PIERZCHAŁA Wiesław, Wyścigi w Rudzie Pabianickiej; [w:] „Dziennik Łódzki”, ...

= Łódzkie Towarzystwo Zwolenników Gry Szachowej

porównaj: **ZWIĄZKI** – Polski Związek Szachowy, oddz. w Łodzi

Adres: .....

Powstało w **listopadzie** 1903 roku. W latach 1903–1910 jego wychowankiem i członkiem był najlepszy polski szachista wszechczasów – Akiba Rubinstein (1882–1961).

BIBLIOGRAFIA:

[1] Księga jubileuszowa Łódzkiego Towarzystwa Zwolenników Gry Szachowej, 1903–1938. Łódź 1938.

[2] KEMPA Andrzej, SZUKALAK Marek, Żydzi dawnej Łodzi. Tom II. Łódź 2003, s. 99 (biogram A. Rubinsteina).

1928

– nr 49, z 2 XII, s. 1: zarząd i członkowie Towarzystwa na zdjęciu zbiorowym z okazji 25-lecia jego działalności; zdjęcie wykonane w lokalu Towarzystwa (24.11.1928)

= Towarzystwo Miłośników Akwariów i Terrariów w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – WANATOWSKI Władysław (prezes)

Powstało w 193... roku.

1935

– nr 38, z 22 IX, s. 7: wystawa zbiorów członków Towarzystwa w Szk. Powszechnej Nr ..... im. królowej Jadwigi (ul. Cegielniana 58)
– komitet wystawy wraz z grupą wystawców
– widok ogólny działu rybek akwariowych
– dział rybek i roślin krajowych

= Towarzystwo Racjonalnego Myślistwa, oddz. w Łodzi

porównaj: – **OSOBY** – KUNITZER Juliusz (członek rzeczywisty), **POZNAŃSKI** Maurycy
– **ZWIĄZKI** – hobbyistyczne – Polski Związek Łowiecki

Adres: .....

Reaktywowane w 1930 roku. Za jego dalekiego **protoplastą można było elitarne rosyjskie Cesarskie Towarzystwo Pielęgnowania Zwierzyny Łownej i Racjonalnego Myślistwa**, które posiadało swój oddz. warszawski, powstały w 1889 r., skupiający w tym roku 1327 osób. Byli to przede Rosjanie, wysocy urzędnicy gubernialni i powiatowi oraz wyżsi wojskowi i policjanci (tzw. członkowie stali). Członkami rzeczywistymi byli Polacy, arystokracja, ziemianie, fabrykanci, kupcy i ludzie ze środowiska inteligenckiego. Z terenu guberni piotrkowskiej należało do Towarzystwa ok. 130 myśliwych, w tym z Łodzi 3 członków stałych (.....) oraz 19 członków rzeczywistych (Edward Herbst (fabrykant), Mikołaj Flatt (naczelnik stacji Łódź–Fabryczna).

Ryszard Geyer - właściciel fabryki, ... Hoffricher (fabrykant), ... Kremky (kupiec), Juliusz Kunitzer (fabrykant), Włodzimierz Matiatko – (puszkarz), ... Leinweber (aptekarz), Maurycy Poznański (fabrykant), Karol Scheibler – właściciel fabryki, ... [1]

3) Rok 1904

W dniu 21 listopada 1904 r. Warszawski Generalny Gubernator zawiadamia Gubernatora Piotrkowskiego o zgodzie Komitetu Ministrów z dnia 29 października 1904 r. na utworzenie „**Łódzkiego Oddziału Cesarskiego Towarzystwa rozmnażania zwierzyny łownej, pożytecznych dla polowania zwierząt i prawidłowego myślistwa**”.

4) Rok 1905

Raport policmajstra miasta Łodzi z dnia 4 stycznia 1906 r. do gubernatora Guberni Piotrkowskiej o tym, że **Oddział Łódzki Cesarskiego Towarzystwa** rozpoczął działalność 16 grudnia 1905 r. Wybrano zarząd towarzystwa składający się z 12 osób. Składka roczna wynosiła 20 rubli, wpisowe 10 rubli, a składka dla członków zamiejscowych wynosiła 12 rubli.

5) Rok 1921

Działające dotąd **Towarzystwa Ochrony Zwierzyny Łownej i Racjonalnego Polowania w Powiecie Łódzkim** zostaje przekształcone w **Łódzkie Towarzystwo Łowieckie**. Towarzystwo zostało wciągnięte do rejestru UW Łódź dnia 31.01.1921 r. na podstawie statutu zatwierdzonego jeszcze przez władze rosyjskie i w liczyło w tym okresie 27 członków. Władze towarzystwa stanowili;

- Zarząd w składzie: prezes – Teodor Karsch, łowczy- K. Stebelski, 1- y pomocnik łowczego – Kaczanowicz, 2- y pomocnik łowczego – L. Meylert, skarbnik – L. Gajewicz, sekretarz – J. Werszczyński, z- cy członków zarządu : L. Koźmiński, J. Frankowski, W. Gumowski, F. Winnicki i W. Meyer.

- Komisja Rewizyjna w składzie: Tołoczko, Rossman, dr J. Michalski.

Nowy statut opracowany jeszcze w roku 1921 został zatwierdzony przez Wojewodę Łódzkiego 22.04.1922 r. Początkowo siedziba towarzystwa mieściła się w Łodzi, ul. Piotrkowska 108. W 1937 r. towarzystwo liczyło już 45 członków rzeczywistych, 10 popierających i 2 honorowych (niepłacących składki). Skład zarządu wybranego w 1937 r. stanowili: adwokat Bolesław Duszyński- prezes, Julian Miller – nadłowczy, Teodor Kluka – łowczy, Juliusz Tribe – łowczy, inż. Adam Wróblewski- skarbnik, Władysław Odechowski – gospodarz i Antoni Zakrzewski – sekretarz. Siedziba towarzystwa mieściła się w 1937 r. w Łodzi, przy ul. Andrzeja nr 3.

6) Rok 1930

- Powstaje **Towarzystwo Racjonalnego Myślistwa w Łodzi**. Założycielami towarzystwa byli: Antoni Kulla, Ewald Drebert, Tadeusz Kozłowski, Konstanty Krzewiński, Marian Staszewski, Henryk Grams, Józef Wolf, Otto Gutknecht, Fryderyk Kowalski, Jan Krzewiński, Władysław Drabich i Paweł Kalkbrener – wszyscy mieszkańcy Łodzi. Wiadomo, że w 1938 r. towarzystwo to liczyło 23 członków i miało siedzibę przy ul. Kilińskiego 103.

Podsumowanie

Na podstawie powyższych faktów nie można twierdzić, że protoplasta powstałego w 1930 r. stowarzyszenia pn. Towarzystwo Racjonalnego Myślistwa w Łodzi, było Cesarskie Towarzystwo wymieniane w 1990 i 1893 r.
Andrzej Dobiech

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Lista członków warszawskiego oddz. Cesarskiego Towarzystwa Pielęgnowania Zwierzyny Łownej i Racjonalnego Myślistwa. Warszawa 1893, s. ...
- [2] DOBIECH Andrzej, SONTAG Andrzej, *Łowiectwo łódzkie dawniej i dziś – regionalne dziedzictwo kulturowe*. Łódź 2011.

1933

– nr 16, z 15 IV, s. 3: uczestnicy III Walnego Zgromadzenia Towarzystwa

= Towarzystwo Warszawskich Cyklistów w Łodzi, konsulat łódzki

patrz: **KLUBY** – sportowe – Łódzkie Towarzystwo Cyklistów (Łódzkie Towarzystwo Kolarskie)

= Towarzystwa Zwolenników Rozwoju Fizycznego w Łodzi

patrz: **TOWARZYSTWA** – hobbyistyczne – Towarzystwo Zwolenników sportu w Łodzi

= Towarzystwa Zwolenników Sportu w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **BARCZEWSKI E.** (zast. członek), **CHMIELEWSKI J.** (zast. członek), **GUZOWSKA K.** (zast. członek), **GUZOWSKI B.** (zast. członek), **JANKOWSKI M.** (zast. członek), **KOWALSKI St.** (zast. członek), **MACIELSKI W.** (zast. członek), **MAZEPUS B.** (zast. członek), **NOWAKOWSKI S.** (zast. członek), **PEKAŁSKI R.** (zast. członek), **WALIŃSKI** (kolarz)

Towarzystwo powstało ..... 1908 r. jako Tow. Zwolenników **Rozwoju Fizycznego**. Jego statut został zatwierdzony 6 czerwca 1909 roku. Zmiana nazwy na Tow. zwolenników sportu dokonana w 19.....
W maju 1938 r. Towarzystwo obchodziło jubileusz 30-lecia działalności.

– kredytowe

= Towarzystwo Kredytowe m. Łodzi

porównaj: – **OSOBY** – **BOGDAŃSKI** Edmund (prezes Rady Nadzorczej), **GAJEWICZ** Leon (dyrektor), **KLUKOW** Gustaw (prezes), **NAJDER** Stanisław (Komisarz Rządowy Towarzystwa), **POGONOWSKI** Józef, **ROSICKI** Andrzej, **SIDORSKI** Józef (Komisarz Rządowy Towarzystwa)
– **SALE** – Sala posiedzeń Towarzystwa Kredytowego m. Łodzi

Adres: Pomorska 21.

Powstało w 1872 roku. Było drugim tego rodzaju towarzystwem kredytowym na obszarze zaboru rosyjskiego Cesarstwa Rosyjskiego. Pierwsze powstało w Warszawie. W dniu 6 XI 1932 r. Towarzystwo obchodziło jubileusz 60-lecia istnienia i jubileusz 50-lecia nieprzerwanej pracy dyrektora Leona Gajewicza.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] BARDZKI Artur, Towarzystwa kredytowe miejskie. Cz. 1: Powstanie i rozwój. Warszawa 1912.
- [2] „Łódź w Ilustracji”, 13 XI 1932, nr 46 (jubileuszowy reportaż z okazji 60-lecia Towarzystwa)
- [3] „Widoki m. Łodzi” [album zdjęć B. Wilkoszewskiego], k. 11 (widok ogólny siedziby Towarzystwa przy ul. Pomorskiej z ok. 1896 r.)
- [4] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 193 (zdj. portretowe dyr. Leona Gajewicza, sala posiedzeń zarządu Towarzystwa), s. 194 (sala zebrań)
- [5] RASIŃSKI Faustyn, Towarzystwa kredytowe miejskie w Królestwie Polskiem i Cesarstwie Rosyjskiem w latach 1906-1909, Warszawa 1913

1928

– nr 46, z 11 XI, s. 7: uczestnicy ogólnopolskiego zjazdu towarzystw kredytowych miejskich (**28–29.10.1928**)

1932

– nr 46, z 13 XI: jubileuszowy fotoreportaż z okazji 60-lecia Towarzystwa (**6.11.1932**)
s. 3: widok ogólny budynku Towarzystwa przy ul. Pomorskiej
s. 4: Rada Nadzorcza, dyrekcja oraz członkowie Zarządu Towarzystwa „*in corpore*”
s. 5: grupa pracowników Towarzystwa z towarzystwie dyr. L. Gajewicza; zdjęcie wykonane na stopniach wejścia głównego do budynku przy ul. Pomorskiej 21

= Towarzystwo Kredytowe Przemysłu Polskiego

porównaj: **OSOBY** – **HEIMAN-JARECKI** Edward (założyciel)

Adres: .....

– kulturalno-oświatowe i naukowe

= Łódzkie Towarzystwo Kursów Technicznych

porównaj: **OSOBY** – **BOGDANOWICZ** Marian (1. dyr. Kursów), **KOPCZYŃSKI** ..... (inż.), **PRZEŹDZIECKI** Stanisław (inż.), **RAU** ..... (inż., prezes), **TROJANOWSKI** Adam (współzałożyciel), **WEBER** Józef (kier. Kursów)

Adres: ul. S. Żeromskiego 115

Towarzystwo powstało ..... 1928 r. w celu organizowania dokształcających kursów wieczorowych dla pracujących w przemyśle techników, majstrów i robotników oraz młodzieży w kierunku technicznym i zawodowym.

Towarzystwo korzystało z gmachu i pracowni Państwowej Szkoły Włókienniczej (od 8 III 1933 – Państwowa Szkoła Techniczno-Przemysłowa vel **Przemysłowo-Techniczna**) przy ul. S. Żeromskiego 115. Kierownikami poszczególnych kursów byli nauczyciele tej Szkoły, a wykładowcy rekrutowali się również z personelu Szkoły Technicznej. Pierwszym dyrektorem Kursów był np. kierownik Wydziału Mechanicznego Szkoły – inż. Marian Bogdanowicz.

Towarzystwo specjalizowało się w kursach z zakresu metalowego i elektrycznego, a w szczególności w zagadnieniach ruchu fabrycznego.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Statut Łódzkiego Towarzystwa Kursów Technicznych. Łódź 1929.
[2] BOGDANOWICZ Marian, Działalność Łódzkiego Towarzystwa Kursów Technicznych. [w:] „Technik Włókienniczy”, 1933, nr ....., ss. ....
[2] Dzieje łódzkiej Szkoły Włókienniczej w Polsce Niepodległej, 1919–1969. Łódź 1969, s. 23

1929

- nr 41, z 13 X, s. 3: uczestnicy kursu spawania acetylenem; zdjęcie wykonane w warsztatach Państwowej Szkoły Włókienniczej
- nr 43, z 27 X, s. 3: rozpoczęcie roku szkolenia przez Towarzystwo; uroczystość w auli Państwowej Szkoły Włókienniczej (uczestnicy kursu kreślarzy, elektromonterów i kalkulatorów technicznych)

1930

- nr 1, z 5 I, s. 7: kurs montażu, dozoru i obsługi pędni zorganizowany przez Towarzystwo (zdj. z 1929 r.)

1932

- nr 28, z 10 VII, s. 3: absolwenci kolejnego kursu elektrotechnicznego ŁTKT wraz z wykładowcami; zdj. wykonane w jednej z sal lekcyjnych Państwowej Szkoły Przemysłowo-Technicznej

1933

- nr 30, z 23 VII, s. 2: absolwenci i wykładowcy kursu mechaników samochodowych
- nr 11, z 16 III, s. 3: grupa uczestników kursu technicznego na zajęcia z hartowania
- nr 29, z 13 VII, s. 6: absolwenci i wykładowcy kursu dla elektromonterów

1934

- nr 51, z 23 XII s. 5: – grono nauczycieli–wykładowców na kursach elektrycznych
- grupa uczestników jednego z kursów elektrycznych podczas zajęć w pracowni elektryczności

1935

- nr 24, z 16 VI, s. 2: grupa absolwentów pierwszego w Łodzi kursu spawania elektrycznego

= Łódzkie Towarzystwo Szerzenia Wiedzy Handlowej

Adres: .....

= Polskie Towarzystwo Historyczne, oddział w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **LORENTZ** Zygmunt, **REMBIELIŃSKI** Robert, (czł.), **WIĘCKOWSKI** Stanisław

PTH powstało ..... 1927 roku. Oddział łódzki powstał 30 IX 1927. Założycielem i 1. prezesem został Zygmunt Lorentz.

Jego inicjatorami byli młodzi nauczyciele historii szkół średnich: Jadwiga Krasicka, Adam Ferens, Zygmunt Lorentz, Gryzelda Missalowa, którzy pragnęli stworzyć tu ośrodek badań naukowych nad przeszłością regionu łódzkiego *jako zjawiska pierwszorzędnej wagi w dziedzinie rozwoju gospodarczego Polski*. Zadania Towarzystwa koncentrowały się nie tylko wokół spraw naukowych, ale także dydaktycznych i popularyzatorskich. Temu celowi miało służyć skupienie w jego szeregach nie tylko historyków, ale też miłośników historii. Dla sprawniejszego działania powołano do życia komisje: Bibliograficzną, Dydaktyczną, Historii Starożytnej, Polskiego Słownika Biograficznego. Oddział Łódzki, co było ewenementem nie tylko w Łodzi, ale i w Polsce, podjął działalność wydawniczą. W okresie od 1928 do 1939 roku wydano trzy tomy „Rocznika Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego”. W tym zakresie środowisko łódzkie skutecznie konkurowało z oddziałami uniwersyteckimi, z których jedynie warszawski i lwowski prowadziły taką działalność. Oprócz „Rocznika” łódzcy historycy-dydaktycy przygotowali i wydali drukiem kilka prac właśnie z zakresu dydaktyki.

O tym, że Towarzystwo spotkało się z dobrym przyjęciem na gruncie łódzkim świadczyła wzrastająca liczba członków z 27. w roku 1927 do 126. w 1939. Byli wśród nich także przemysłowcy (A. Heiman-Jarecki), działacze polityczni (Ludwik Waszkiewicz), wojskowi (gen. Józef Olszyna-Wilczyński), biskupi łódzcy (Włodzimierz Jasiński i Kazimierz Tomczak) i wielu innych. Z tą liczbą członków Oddział Łódzki uplasował się na trzecim miejscu w Polsce po Warszawie i Lwowie, a przed Krakowem, Wilnem czy Poznaniem. Łodzianie czynnie zaznaczyli swoją obecność w życiu naukowym kraju, uczestnicząc w ogólnopolskich powszechnych zjazdach historyków w Poznaniu (1925 r.), Warszawie (1930 r.) i Wilnie (1935 r.), a także na arenie międzynarodowej w kongresach nauk historycznych w Warszawie (1933 r.) i Zurychu (1938 r.). Towarzystwo, a zwłaszcza jego prezes, miało znaczący wkład w powołanie do życia w 1936 r. Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Łodzi, organizacji integrującej całe środowisko naukowe.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] NARTONOWICZ-Kot Maria, *Zapomniani społecznicy*; [w:] „Kronika miasta Łodzi”, 2008, nr 1, ss. ....
http://www.miejscownik.org/projekty/praca/uart-zapomniani_spolecznicy.html

1934

- nr 41, z 14 X, s. 6: grupa łodzianek, uczestniczek wycieczki do kolegiaty w Tumie,

zorganizowanej przez oddz. łódzki PTH

= Polskie Towarzystwo „Uczelnia”

porównaj: – OSOBY – HEIMAN-JARECKI Edward,
– SZKOŁY – I Państwowe Liceum i Gimnazjum im. M. Kopernika w Łodzi

= Polskie Towarzystwo Kultury i Oświaty Publicznej „Pochodnia”

porównaj: OSOBY – OTWINOWSKI ..... (czł. Zarządu), PODRYGALSKI Bronisław (prezes),
SAMBORSKI ..... (czł. Zarządu), SOB CZAK ..... (czł. Zarządu), TYSIAK
..... (czł. Zarządu), WIŚNIEWSKI ..... (czł. Zarządu), ZABOROWSKI
..... (czł. Zarządu),

Adres: .....

1931

– nr 9, z 1 III, s. 8: zarząd Towarzystwa „*in corpore*” z okazji wyboru

= Polskie Towarzystwo Teatralne, oddz. w Łodzi

Adres: .....

= Pracownicze Towarzystwo Oświatowo-Kulturalne im. S. Żeromskiego, oddz. w Łodzi

porównaj: – OSOBY – ALGAJER Karol (prezes oddz. łódzkiego), MADEYSKI Zbigniew (prezes Zarządu
Głównego)
– SZKOŁY – inne – Uniwersytet Społeczny im. S. Żeromskiego

Adres: H. Sienkiewicza 3/5 (1938)

Oddział łódzki powstał prawdopodobnie nie wcześniej niż na początku lat 30-tych XIX wieku (Algajer pojawił się w Łodzi w 1929). Towarzystwo znajdowało się w kręgu oddziaływania BBWR.

W lutym 1938 r. zainaugurowało zajęcia na swoim Uniwersytecie Społecznym im. S. Żeromskiego w swojej siedzibie przy ul. H. Sienkiewicza 3/5, z udziałem prominentnych przedstawicieli łódzkiego życia społeczno-politycznego. Na zajęcia zapisało się 176 osób („Łwl”, 1938, nr 9, s. 2).

= Towarzystwo Bibliofilów Łódzkich

– porównaj: AUGUSTYNIAK Jan (członek), HAJKOWSKI Zygmunt (członek; prezes od 1935),
SMOLIK Przemysław (1. prezes), STRZEMIŃSKI Władysław (czł.)

Adres: .....

Powstało w kwietniu 1927 r. z inicjatywy grupy mieszkańców Łodzi różnych zawodów i orientacji politycznych, połączonych zamiłowaniem do książek. Wśród nich byli m.in.: znany na gruncie łódzkim bibliotekarz – Jan Augustyniak, nauczyciele szkół średnich – polonista Zygmunt Hajkowski, historycy: Zygmunt Lorentz, Tadeusz Landau, Przemysław Smolik, dyrektor Miejskiej Galerii Sztuki Marian Dąbrowski, czy przemysłowcy jak: Marceli Barciński i Aleksander Heiman-Jarecki. Później dołączył do tego grona wybitny malarz Władysław Strzemiński. Na czele Towarzystwa stał przez wiele lat Przemysław Smolik, a od 1935 r. prezesował mu Ż. Hajkowski. Przez cały okres swego istnienia pozostawało ono dosyć elitarne, a to zapewne ze względu na przedmiot zainteresowania. W 1930 r. skupiało ono 40 członków, a w roku 1933 – 30. Towarzystwo Bibliofilów organizowało liczne zebrania i odczyty, urządzało wystawy cennych książek, ułatwiało wymianę księgozbiorów między członkami.

Także zbiorowość miejscowych polonistów podejmowała działania zmierzające do zorganizowania się. Już w 1920 r. powstało tu **Koło Łódzkie Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego**, którego siedziba była w Krakowie. Jego twórczynią była nauczycielka języka polskiego w Prywatnym Gimnazjum Żeńskim Cecylii Waszczyńskiej – Marta Gundlachówna. Koło skupiało ludzi, o których prof. Zygmunt Klemensiewicz pisał, że są *rozmiłowani w języku narodowym, świadomi jego doniosłości i dbali o jego najświetniejszy rozwój*. W pierwszym okresie istnienia Koło Łódzkie bardzo dynamicznie się rozwijało, bowiem już w 1923 r. liczyło 149. członków, w latach następnych nastąpił jednak wyraźny regres, a liczba członków spadła w 1933 r. do 33. Wśród aktywistów tego stowarzyszenia byli m.in. Tadeusz Czapczyński i wymieniany już po wielokroć Ż. Hajkowski. Ciekawą inicjatywą, podjętą i zrealizowaną wspólnie z OŁ PTH, były badania językowe na obszarze dawnych województw łęczyckiego i sieradzkiego. Przeprowadzono je w latach 1930–1931 przez dr. Zdzisława Stiebera z Krakowa pod kierownictwem naukowym wybitnego językoznawcy z UJ – prof. Kazimierza Nitscha.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Bibliofilska mapa Łodzi. Łódź 2007.

1930

– nr 1, z 4 I, s. 3: wystawa grafiki i książki współczesnej, zorganizowana przez Towarzystwa Bibliofilów Łódzkich w salach d. Galerii Polskiej [??] Miejskiej Galerii Sztuki [??] (3. zdjęcia; na jednym widać znak firmowy Towarzystwa „TBŁ”)

= Towarzystwo im. Dante Alighieri w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **DIENSTL-DĄBROWA** Marian (założyciel i 1. prezes), **HOBRAKCI** Władysław (czł.)

Adres: Miejska Galeria Sztuki, park im. H. Sienkiewicza (1927)

Powstało około połowy października 1926 roku. Założycielem i 1. prezesem był znany podówczas w Łodzi działacz społeczno-kulturalny, dyrektor Galerii Miejskiej – Marian Dienstl-Dąbrowa, stąd umiejscowienie siedziby Towarzystwa w Galerii.

Cel działalności: propagowanie kultury włoskiej i historii Włoch. Na tej bazie prowadzenie kursów języka włoskiego dla członków Towarzystwa i osób postronnych. W swojej siedzibie posiadało bibliotekę i czytelnię książek oraz czasopism włoskich [2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] Z *Towarzystwa im Dante Alighieri*; [w:] „Kurier Łódzki”, 21 X 1927, nr 289, s. 8.

[2] http://www.miejscownik.org/projekty/praca/uart-zapomniani_spolecznicy.html

= Towarzystwo „Kultura”

patrz: **SZKOŁY** – gimnazja – prywatne – Gimnazjum Żeńskie Towarzystwa „Kultura”

= Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Przyszłość”

porównaj: **OSOBY** – **SKALSKI** Stanisław (współzałożyciel, lekarz; „orionista”)

porównaj: **ZAKŁADY** – wychowawcze – Zakład Wychow.-Rzemieślniczy Tow. Kult.-Ośw. „Przyszłość”

Adres: Dworska 14, (192...–193...), Młynarska 32 (193..._

Powstało w 192... r. z inicjatywy ..... Było to towarzystwo Zgromadzenia „orionistów”.

Administrowało zakładem Wychowawczo-Rzemieślniczym przy ul. Dworskiej 14. Tu też mieściła się początkowo siedziba jego Zarządu. W latach 30-tych XX w. powstał lub został zaprojektowany, zespół budynków przy ul. Młynarskiej 31, składający się z sali oświatowej, kina, piekarni oraz domu mieszkalnego, przez inż. arch. Wiesława Lisowskiego [2].

W dniu 29 XI 1936 r. uruchomiono tu Kuchnię dla Bezrobotnych z terenów I, II i II dzielnicy Łodzi. Nie wiadomo co się stało z budynkiem Zakładu, bo od dawna na tym miejscu jest pusty plac (zespół wyburzony po wojnie ??).

BIBLIOGRAFIA:

[1] OLENDEREK Joanna, *Proces kształtowania przestrzeni Łodzi.....* Łódź 2004, s. 184.

[2] BRODZKA Justyna, *Architektki miasta Łodzi. Wiesław Lisowski.* Łódź 2008, s. 112.

[3] GRONCZEWSKA Anna, *Doloryści z łódzkich Bałut*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 15 IV 2011, nr 125, s. 8.

= Towarzystwo Kursów Technicznych w Łodzi

Adres: .....

= Towarzystwo Literacko-Muzyczne” „Hazomir” („Słowik”)

(vel Żydowskie Stowarzyszenie Muzyczne „Hazomir”)

porównaj: **OSOBY** – **BARDINI** Aleksander (członek), **ROSENBLATT** Jerzy (prezes)

Adres: al. T. Kościuszki 21 (prawa oficyna, II piętro).

Pod tym samym adresem, od frontu, mieściło się żydowskie gimnazjum żeńskie im. E. Orzeszkowej.

Towarzystwo powstało w 188... roku. Jego tradycję kontynuuje „Zamir Chorale” zespół powstały w 1969 r. w Bostonie. Ma swoją stronę w internecie (wg inf. ze stycznia 2000 r.).

W okresie międzywojennym urządziła najstynniejszą w Łodzi balet purimowe.

= Towarzystwo Muzeum Nauki i Sztuki w Łodzi

Adres: .....

= Towarzystwo Popierania Budowy Powszechnych Szkół Publicznych, oddz. w Łodzi

Adres: .....

1929

– nr 7, z 13 II, s. 3: .....

= Towarzystwo Przyrodnicze im. Stanisław Staszica w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **HORBACKI** Władysław (czł.)

Adres: .....

1929

– nr 48, z 21 XI, s. 7: otwarcie czasowej wystawy przyrodniczej p.t. „Przyroda Polska – jej piękno i ochrona” zorganizowanej przez Towarzystwo w budynku „Caritas” Diecezji Łódzkiej przy ul. Gdańskiej 111

= Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych (TUR), oddz. łódzki

porównaj: – **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA** – ..... – Organizacja Młodzieży Tow. Uniwersytetów Robotniczych (jeszcze nie ma zdjęć)
– **OSOBY** – **HOLCGREBER** Jan (prezes oddz. łódzkiego)
– **TEATR** – „Scena Robotnicza”

Towarzystwo powstało z inicjatywy wybitnego działacza PPS – Ignacego Daszyńskiego w 192... Miało swoje boisko przy ul. Letniej ... (dziś al. Włókniarzy).

BIBLIOGRAFIA:

- [1] GARLICKI Andrzej, Partia silna jak TUR. [w:] „Polityka”, 18 I 2003, nr 3, ss. 70–71.
[2] „Kurier Popularny”, 31 I 1948, nr 31, s. 9 („Tradycje socjalistycznej oświaty kontynuowane są przez Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych”, „Łódź – miastem uniwersyteckim. Wkład PPS w sprawę stworzenia wyższego szkolnictwa w Łodzi”)

– mieszkaniowe

= Towarzystwo „Lokator”

porównaj: – **OSIEDLA** – Osiedle Tow. „Lokator”
– **MIERZYŃSKI** Zdzisław (prezes; 1918–193...)

Adres: Piotrkowska 91 (1915-1919), Andrzeja Struga 11 *1919-1922), Piotrkowska 107 (1922–193...), Lokatorska 13 (193...–1939)

Zawiązało się na zebranie kandydatów do uczestnictwa w nim 10 lutego 1915 r., w sali Domu Ludowego Stow. Robotników Chrześcijańskich przy ul. Przejazd (ob. J. Tuwima) 34. Uczestniczyło w nim 2000 kandydatów. Pierwszym prezesem, został wybrany dr Mieczysław Kaufman, który pełnił tę funkcję do śmierci w listopadzie 1916 roku. Po nim funkcję tę pełnił Mec. Maurycy Kon, a po jego przejściu do sądownictwa, od 1918 r. dr Zdzisław Mierzyński, który pełnił te funkcje do wyjazdu z Łodzi w 193... roku.

Ostatnim międzywojennym prezesem Tow. „Lokator” był .....

BIBLIOGRAFIA:

- [1] KANAR Cezary, *Zabytkowe osiedle Towarzystwa „Lokator”. Zadziwiająca historia Łodzi i fascynująca architektura. 100 lat Towarzystwa „Lokator”*. Łódź 2016.
[2] WACHOWSKA Barbara, *Łódzka spółdzielczość mieszkaniowa. Łódź 1988*, ss. 65–77.

= Towarzystwo Budowy Domów dla Niższych Pracowników Zarządu Miejskiego

Adres: .....
Powstało w II poł. lat 20-tych XX wieku

= Towarzystwo Budowy Domów dla Pracowników Zarządu Miejskiego w Łodzi

Adres: .....

= Towarzystwo Budowy Domków Robotniczych

porównaj: – **OSIEDLA** – Osiedle Robotnicze na Karolewie, tzw. „biskupie”
– **OSOBY** – dr **BARCIŃSKI** Marcei (z-ca czł. Zarządu), dr **BIEDERMANN** Alfred (czł. honorowej Rady Nadzorczej), **FIEDLER** Zygmunt (z-ca czł. Zarządu), **GEYER** Gustaw (czł. Zarządu), **HORODYŃSKI** W..... (z-ca czł. Zarządu), **JASZCZOŁT** Władysław (czł. honorowej Rady Nadzorczej), **KERNBAUM** M..... (czł. Zarządu), **OSSER** Adam (czł. Zarządu), **SCHEIBLER** Karol Wilhelm (czł. Zarządu), **TOWARNICKI** Leon (czł. honorowej Rady Nadzorczej), bp **TYMIENIECKI** Wincenty (czł. honorowej Rady Nadzorczej), prof. **ULMANN** Edward (czł. Zarządu)

Adres: Targowa 1.

Od głównego inicjatora powstania Towarzystwa – bp Wincentego Tymienieckiego – zwane popularnie „osiedlem biskupim”. W celu realizacji zadania, dla którego zostało powołane Towarzystwo stworzono kapitał zakładowy w wysokości 500.000 zł z wpał łódzkich przedsiębiorstw, banków i osób prywatnych (po 1 zł od pracownika zatrudnionego w danym zakładzie pracy). Miała to być spółka samofinansująca się, nie dochodowa. Dywidendy oraz oprocentowanie kapitału Spółki miały powiększać jej kapitał zakładowy.

Wybrane w drodze konkursu projekty domków (proj. ....) były realizowane z żużło–betonu dla maksymalnej obniżki kosztów. Standardowy 2-rodzinny domek ma dwie izby i kuchnię na parterze oraz dwa pokoje na piętrze. Ponadto każdy z domków miał posiadać niewielki ogródek. Domki miały być sprzedawane

na bardzo dogodnych warunkach, a dla wspomnienia spłaty kredytu, nabywcy otrzymali prawo podnajmowania dwóch pokoi na piętrze. Kredytów na wykup domków udzielał Bank Gospodarstwa Krajowego.

Była to pierwsza w Polsce zakrojona na tak dużą skalę propozycja rozwiązania kwestii mieszkaniowej dla robotników, a jednocześnie dania impulsu budownictwu mieszkaniowemu.

„(...) *Zorganizowanie Spółki, której działalność poświęcona jest wyłącznie zwalczaniu najdotkliwiej odczuwanej przez sfery robotnicze klęski mieszkaniowej, stanowi czyn społeczny wielkiej miary i doniosły etap na drodze do rozwoju dobrobytu powszechnego. Sfery przemysłowe innych ośrodków, zachęczone przykładem łódzkim, zamierzają w najbliższym czasie podjąć analogiczną akcję. W każdym razie jednak zaszczyt pierwszeństwa stanowić będzie zawsze chlubę przemysłu łódzkiego i głównego inicjatora akcji – ks. bp. W. Tymienieckiego.*” [1].

Ogółem na Karolewie miało powstać 140 domków, z których 114 miało być wykończonych do jesieni 1928 roku.

W skład Zarządu Spółki weszli jako członkowie: Karol Wilhelm SCHEIBLER (przemysłowiec), prof. Edward ULMANN (dyr. naczelny Elektrowni Łódzkiej), Adam OSSER (przemysłowiec), Gustaw GEYER (przemysłowiec), M. KERNBAUM (.....) oraz jako zastępcy członków Zarządu: dr Marcei BARCINSKI (przemysłowiec), W. HORODYŃSKI (m.in. prezes zarządu szpitala w Kochanówce w Łodzi) i Zygmunt FIEDLER (m.in. prezes oddz. łódzkiego Stowarzyszenia Polskich Kupców i Przemysłowców Chrześcijańskich w Łodzi).

W skład Rady Nadzorczej Towarzystwa weszli: bp Wincenty TYMIENIECKI, Władysław JASZCZOŁT (wojewoda łódzki), dr Alfred BIEDERMANN (przemysłowiec) i Leon TOWARNICKI (prezes Izby Skarbowej w Łodzi). [1]

Kamień węgielny pod budowę osiedla biskup Tymieniecki poświęcił 13 maja 1928 roku.

W styczniu 1935 r. Towarzystwo ogłosiło upadłość (termin zgłaszania wierzytelności ustalono na 18 III 1935 r.). W związku z tym powstała spółka pn. „Towarzystwo Budowy Domków Robotniczych, w likwidacji”, z siedzibą przy ul. Targowej 1 (dotychczasowej ?) [2].

Przyczyną bankructwa był ogólnoswiatowy kryzys gospodarczy, który zahamował prawie całkowicie sprzedaż już powstałych budynków. Do momentu ogłoszenia bankructwa udało się wybudować 98 domków [2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] Towarzystwo Budowy Domków Robotniczych. [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 209–210.

[2] „Kurier Łódzki”, 19 III 1935, nr 49, s. 4 (art. „Upadłość Tow. Budowy Domków Robotniczych. Do 18 marca należy zgłaszać wierzytelności. Komisja likwidacyjna w ci Łęzki położeniu.”)

1928

– nr 21, z 20 V, s. 1: uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę osiedla (13.05.1928)
s. 2: jak wyżej; inne ujęcie

– muzyczne

porównaj: **TOWARZYSTWA** – śpiewacze

= Towarzystwo Muzyczne im. Stanisława Barcewicza w Łodzi

porównaj: – **ORKIESTRY** – rozrywkowe – kwintet jazzowy Tow. Muzycznego im. Stanisława Barcewicza

– symfoniczne – Wacława Guttmeyera

– **OSOBY** – **GŁĘBOWSKA J.**....., **GOLIŃSKI J.**..... (czł. Zarządu), **GUTTMAYER** Wacław (prezes), **MARKSOWA Z.**....., **PŁACZKIEWICZÓWNA J.**....., **PODOLSKA Z.**....., **RACHALEWSKI Z.**....., **WALTER Jan** (czł. Zarz.), **WŁODARCZYK E.**..... (czł. Zarządu), **ZIENTARA W.**..... (czł. Zarządu).

Adres: **J. Kilińskiego 145 (1933).**

Powstało w 1930, z inicjatywy prof. muzyki Wacława Guttmeyera, Zalegalizowało swoją działalność w marcu lub kwietniu 1931 roku. Pierwszym prezesem został wybrany prof. Guttmeyer. Celem działalności było krzewienie zamiłowania do muzyki i pogłębianie kultury muzycznej.

Patron – Stanisław Barcewicz – skrzypek-wirtuoz; ur. 16 IV 1858 (Warszawa), zm. 1 IX 1929 (W-wa), pochowany na cmentarzu powązkowskim w Warszawie. Jego starszym bratem był Władysław Barcewicz, zmarły 19 XII 1892 r., w wieku 38 lat, pianista, prof. Konserwatorium Muzycznego w Warszawie; również pochowany na cmentarzu powązkowskim [1]. Kształcił się w Moskwie u Piotra Czajkowskiego. Po zakończeniu nauki powrócił do kraju i osiadł w Warszawie. Tu poświęcił się pracy pedagogicznej, równocześnie dając koncerty wirtuozowskie. Koncertmistrz Filharmonii Warszawskiej. Pozostawił po sobie niewiele własnych utworów, więcej transkrypcji. Jego grę zestawiano z grą samego Wieniawskiego [2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] SZENIC Stanisław, Cmentarz powązkowski, 1891–1918. W-wa 1983, s. 33

[2] „Łódzki Express Ilustrowany”, 5-6 IX 1954, nr 212, s. 4 (Stanisław Barcewicz. Uczeń Czajkowskiego – nauczyciel Karłowicza. W 25. Rocznice zgonu.)

= Towarzystwo Miłośników Muzyki im. Feliksa Nowowiejskiego w Łodzi

Adres: .....

= Towarzystwo Operowe w Łodzi

Adres: .....

- opieki

patrz: TOWARZYSTWA – dobroczynności i opieki – .....

- pożyczkowo-oszczędnościowe

= [Czternaste] 14-te Łódzkie Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe

Adres: .....

- przyjaźni

= Towarzystwo Polsko-Estońskie, oddz. w Łodzi

porównaj: OSOBY – KON Maksymilian (honorowy konsul szwedzki), MARKUS ..... (estoński minister .....), WALAWSKI Stanisław
(prezes), WREDE Stanisław (inż., członek)

Adres: .....

Powstało ..... 193... roku

1934

– nr 9, z 4 III, s. 1: uczestnicy akademii zorganizowanej przez Towarzystwo z okazji święta narodowego Estonii (**25.02.1934**)

1935

– nr 27, z 7 VII, s. 3: grupa członków Towarzystwa wraz z delegacją Estońskiego Czerwonego Krzyża (prezes ECK – gen. dr Hans Lesment i sekr. gen., v-ce min. spraw wewn. Estonii – Madison), która gościła w Łodzi na zaproszenie Towarzystwa i konsula szwedzkiego w Łodzi Maksa Kona (**kon. VI 1935**)

= Towarzystwo Polsko-Jugosłaviańskie, oddz. w Łodzi

Adres: .....

= Towarzystwo Polsko-Szwedzkie, oddz. w Łodzi

porównaj: OSOBY – EISERT Karol (konsul hon. Szwecji w Łodzi), FELLENIUS ....., (prof. dr ze Szwecji), KON Maks (konsul honorowy Szwecji w Łodzi), PNIEWSKI Stanisław, (czł.), RZEWSKI Aleksy (czł.)

Adres: .....

Powstało ..... 193... r. z inicjatywy .....

1935

– nr 33, z 18 VIII: wycieczka członków Towarzystwa, z konsulem M. Konem na czele, na wycieczce w Sztokholmie (przed budynkiem Ratusza)

= Towarzystwo Polsko-Włoskie, oddz. w Łodzi

porównaj: – KONSULATY – włoski
– OSOBY – OSSER Adam (włoski konsul honorowy w Polsce)

Adres: .....

Utworzone ..... 193....

Adres: .....

1935

– nr 20, z 19 V, s. 7: akademie zorganizowana z okazji kolejnej rocznicy założenia Rzymu;
widok ogólny sali i zgromadzonych w siedzibie Towarzystwa;
prawdopodobnie wśród osób widocznych na zdjęciu jest Adam Osser, konsul honorowy
Włoch w Polsce

= Towarzystwo Węgierskie im. Aleksandra Pöteffi w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – de HORY ..... (ambasador węgierski w Polsce)

- społeczne

= Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (RTPD), oddz. w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – SZUSTROWA Jadwiga (dr; działaczka)

Powstało w 192... z inicjatywy społeczników o nastawieniu lewicowym. Blisko współpracowało z PPS-

em.

Po II wojnie światowej, od 1946 r., zmiana nazwy na Towarzystwo Przyjaciół Dzieci.

- sportowe

porównaj: – **KLUBY** = sportowe
– Robotnicze Towarzystwo Sportowe „Widzew”

porównaj: **CHÓRY** – Chór Mieszany Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”

= [Łódzkie] Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne „Sokół”, gniazdo w Łodzi

porównaj: – **BOISKA** – „Sokoła”
– **CHÓRY** – Towarzystwa Sportowego „Sokół”
– **HALE** – sportowe – hala ŁTS-G
– **OSOBY** – **SKULSKI** Leopold (współzałożyciel i prezes)

Adres: ul. H. Sienkiewicza ..... (w pobliżu domu pod nr-em 61), S. Żeromskiego ..... (1935)

Idea sokolstwa powstała w I poł. XIX w. w Czechach. Pierwsze na ziemiach polskich, w zaborze austriackim, gniazdo „Sokoła” powstało 25 II 1867 r. we Lwowie. W zaborze pruskim w 1884 r. a w rosyjskim w 1905 roku. Celem działalności twórców ruchu sokolskiego było podtrzymywanie i rozwijanie świadomości narodowej oraz podnoszenie sprawności fizycznej [2]. Na bazie przemian po październiku 1956 r. zawiązała się przy Sekcji gimnastyki Głównego Komitetu Kultury Fizycznej komitet dla opracowania memorandum w sprawie reaktywowania Towarzystwa, ale nic z tego nie wyszło.

Łódzkie Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne powstało w 1915 roku [4].

BIBLIOGRAFIA:

[1] BOGUSZ Andrzej, *Sokolstwo łódzkie, 1905 – 1995*. Łódź 1995

[2] (Kr.), *Reaktywować czy nie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”?* [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 15 II 1957, nr 40, s. 4.

[3] ....., *Obok „Czarnych” znak „Pogoni”*; [w:] „Polityka”, 16 VIII 2003, nr 33, ss. 82.

[4] *25 lat ŁTSG*; [w:] „Kurier Łódzki”, 27 II 1935, nr 57, s. 7.

1925

– nr 30, z 26 VII, s. 1: warta honorowa łódzkich „Sokołów” przy Płycie Nieznanego Żołnierza w Łodzi z okazji .....

– nr 45, z 8 XI, s. 2: uroczystość złożenia wieńcy na Płycie Nieznanego Żołnierza okazji Święta Zmarłych (2.11.1925); m.in. przez delegację łódzkiego „Sokoła”

1927

– nr 31, z 31 VII, s. 7: .....

1928

– nr 4, z 22 I, s. 3: bal karnawałowy członków „Sokoła” w salach hotelu Manteuffel’a

== Gniazdo I
vel „Sokół–Łódź I”.

Adres: Nawrot 23 („Hasło Łódzkie”, 14.03.1930)

Powstało w 190... Zarejestrowane w Polsce niepodległej kę po I wojnie światowej

1927

– nr 31, z 31 VII, s. 7: opis gimnastyczny junaków „Sokoła–Łódź I”

== Gniazdo II

– nr 34, z 21 VIII, s. 1: .....

== Gniazdo III

Adres: .....

– nr 36, z 4 IX, s. 1: .....
s. 3: .....

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX= Łódzkie Towarzystwo Sportowo–Gimnastyczne (ŁTS-G)

vel „Siła” – Łódź

porównaj: HALE – sportowe – hala ŁTS-G

Na podstawie uchwały zarządu ŁTS-G z 8 IX 1912 r., na terenie ofiarowanym przez łódzkiego fabrykanta H..... Kinzlera (Kempa), powstała klubowa (oddana do użytku tuż przed I wojną światową), pierwsza w Łodzi kryta hala sportowa. Na przełomie lat 20/30-tych XX w. sprzedana Łódzkiemu Klubowi Jazdy Konnej. Po II wojnie światowej, a na pewno w latach 70-tych XX w., była halą treningową Łódzkiego Klubu Sportowego. Obecnie (IX 2014) od dłuższego czasu w ruinie, zagrożona wyburzeniem.

1928

– nr 39, z 23 IX, s. 7: drużyny piłki nożnej Łódzkiego Towarzystwa Sportowo–Gimnastycznego i „Pogoni”–..... przed meczem o wejście do ekstraklasy (stadion ŁKS-u)

1930

– nr 21, z 18 V, s. 4: fragment meczu piłkarskiego pomiędzy „Turystami” – Łódź a Łódzkim Towarzystwem Sportowo–Gimnastycznym na stadionie Wojskowego Klubu Sportowego

1934

– nr 15, z 15 IV, s. 5: fragment meczu piłki nożnej pomiędzy ŁKS-em a Łódzkim Towarzystwem Sportowo–Gimnastycznym o mistrzostwo klasy A (8.04.1934)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

= Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Siła”, oddz. w Łodzi

porównaj: OSOBY – BERNDT ..... (prezes)

= Towarzystwo Sportowe „Union” – Łódź

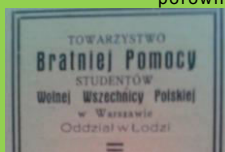
porównaj: OSOBY – KONARZEWSKI Tomasz (bokser)

12 XII 1895 r. powstało w Łodzi Towarzystwo Cyklistów „Union” jako oddział łódzki Wszechrosyjskiego Stowarzyszenia Sportowego „Union”, które miało swoją siedzibę w Petersburgu. W dniu pomiędzy 24 a 30 IV 1932 r. Klub połączył się z „Turystą” „Turyści” – Łódź pod nazwą „Union–Touring” – Łódź

– studenckie

= Towarzystwo Bratniej Pomocy Studentów Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, oddz. w Łodzi

porównaj: SZKOŁY – wyższe – Wolna Wszechnica Polska w Warszawie, oddz. w Łodzi

okładka legitymacji z 1931...

1931

– nr 7, z 15 II, s. 3: bal członków Towarzystwa w siedzibie Uczelni przy ul. Nowo-Tragowej (od 1933 r. – S. Sterlinga) nr 24 (7.02.1931)

- śpiewacze

porównaj: – CHÓRY
– KONKURSY – śpiewacze
– ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA SPOŁECZNO-ZAWODWE –
śpiewacze – TOWARZYSTWA – muzyczne

BIBLIOGRAFIA:

[1] 100 lat śpiewactwa łódzkiego. Łódź 1976.

= Kirchengesang-Verein der Sankt Trinitatis

patrz: TOWARZYSTWA – śpiewacze – Towarzystwo (Stowarzyszenie) Śpiewu Kościelnego św. Trójcy

= Łódzkie Męskie Towarzystwo Śpiewacze

Adres: Piotrkowska .....

Powstało .....

1928

– nr 9, z 26 II, s. 7: bal maskowy Policji Państwowej w Łodzi w sali Towarzystwa

1931

– nr 26, z 28 VI, s. 1: z podpisu: „w sali Towarzystwa Śpiewaczego przy ul. Piotrkowskiej ..... odbyła się uroczystość 10-lecia pracy kierowniczej dyrektora Państwowego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych (PZUW) – Witolda Bukowskiego, zorganizowana przez Związek Pracowników Inspektoratu Wojewódzkiego [PZUW w Łodzi]” (21.06.1931)

1939

– nr 49, z 3 XII, s. 3: uczestnicy wieczoru kulturalnego poświęconego kolonii czeskiej w Łodzi, zorganizowanego w lokalu Towarzystwa; na zdj. m.in. członkowie czeskiego chóru męskiego z Łodzi
s. 5: jak wyżej; czeski chór męski z Łodzi „in corpore”

= Łódzkie Rzemieśnicze Towarzystwo Śpiewacze „Lira”

patrz: TOWARZYSTWA – śpiewacze – Towarzystwo Miłośników Śpiewu i Muzyki „Lira” w Łodzi

= Łódzkie Rzemieśnicze Towarzystwo Śpiewu Chóralnego „Lira”

patrz: TOWARZYSTWA – śpiewacze – Towarzystwo Miłośników Śpiewu i Muzyki „Lira” w Łodzi

= Łódzkie Towarzystwo Muzyczne

porównaj: GROHMAN Henryk (1. prezes), KUNITZER Juliusz (współzałożyciel)

Zebranie organizacyjne miało miejsce w r. 189..... Statut został zatwierdzony 7 XI 1898, przy dużym zaangażowaniu J. Kunitzera, który do śmierci w maju 1905 r. aktywnie je wspierał finansowo.

BIBLIOGRAFIA:

[1] BADZIAK Kazimierz, *Juliusz Kunitzer – symbol Łodzi wielonarodowościowej i wieloprzemysłowej*, [w:] „Polacy, Niemcy, Żydzi w Łodzi”, pod red. Pawła Samusia; Łódź 1997, s. ....

= Towarzystwo Miłośników Śpiewu i Muzyki „Lira” w Łodzi

porównaj: OSOBY – ADAMSKI ..... (prezes), ŁAPIŃSKI Stanisław (członek-założyciel)

Adres: Nawrot 38 (.....), Szkolna 23 (1920), Przejazd 34 (1937)

Powstało w 1900 r., w zasadzie jako towarzystwo męskiego chóru. Chór żeński „Liry” powstał w 1906 roku. Od r. 1900 do 31 VIII 1919 r. Towarzystwo egzystowało pod nazwą „Chór Wotywny przy kościele św. Józefa, od 1 IX 1919 istnieje pod nazwą Towarzystwo Miłośników Śpiewu i Muzyki „Lira” w Łodzi” [1]

BIBLIOGRAFIA:

[1] Informator m. Łodzi na 1920 r., s. 83.

1927

– nr 4, 23 I, s. 2: „opłatek” członków „Liry” w Domu Ludowym Stow. Robotników

Chrześcijańskich przy ul. Przejazd 34.

1931

– nr 1, 4 I, s. 1: członkowie Towarzystwa „*in corpore*” na zdjęciu wykonanym z okazji 30-lecia jubileuszu działalności Towarzystwa; zdjęcie wykonane na podwórku posesji przy ul. Przejazd 34, przy której znajdował się jego siedziba (28.12.1930)

s. 4: jak wyżej; przyjęcie jubileuszowe w siedzibie Towarzystwa

– nr 2, 11 I, s. 3: jubileusz 30-lecia: grupa jubilatów i odznaczonych z tej okazji członków Towarzystwa

= Towarzystwo Muzyczne im. Fryderyka Chopina w Łodzi

porównaj: OSOBY – GAJDECKI T. .... (czł.), GOŁACHOWSKI ..... (czł.), GORSKI Stefan (II v-ce prezes; 1935), KRAWCZYK Z. .... (czł.), MELEWINKIEWICZ J. .... (czł.), MYSZKOWSKI J. .... (czł.), PRZERADZKI Jan (czł.), ROLIŃSKI ..... (czł.), RUPRECHT A. .... (czł.), RYNIĘC M. .... (czł.), TAUBWURCEL Wacław (prezes hon.), WOLCZYŃSKI Józef (I v-ce prezes; 1935), ZIELIŃSKI I. .... (czł.),

Adres: ul. Piotrkowska 108 (1913), ul. Piotrkowska 92 (I poł. lat 30-tych XX w.)..

Powstało w 1910 roku. W dn. 18 stycznia 1913 r. członkowie Towarzystwa dali koncert charytatywny pod dyr. .... Brandta w piotrkowskim teatrze „Victoria” na rzecz dwóch tamtejszych zakładów opiekuńczych dla dzieci (tzw. „ochronek”) [1].

W dniu 17 XI 1935 r. miały miejsce obchody 25-lecia Towarzystwa.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Obserwator”, 4 I 1913, nr 11, s. 5 („Niech żyją serca zacne i myśl szlachetna”)

[2] „Rozwój”, 1913, nr 201, s. 6 (ogłoszenie)

[3] RZEWSKI Aleksy, Z okazji piętnastoletniej działalności szopenistów łódzkich; [w:] „Łódź w Ilustracji”, ... 1924, nr ....., s. ....

= Towarzystwo Muzyczno–Dramatyczne „Harmonia”

vel Stowarzyszenie Śpiewacze „Harmonia”

porównaj: OSOBY – FRONTCZAK Aleksander (prezes; 1938), KOCHANIAK W. .... (wiceprezes; 1938), PROSNAK Karol (dyrygent chóru Tow.), SOSNOWSKI Bolesław (prezes w I. 19...–1932), WOLCZYŃSKI Józef (dyr. zakładów I.K. Poznański)

Adresy: Miodowa (ob. Graficzna) 4 (1888–1931), Brzezińska (ob. Wojska Polskiego) 33 (1931–2001)

Powstało wiosną 1886 r. najpierw jako chór sumowy przy kościele Wniebowzięcia NMP na Starym Mieście. Kierowali nim organista S. .... LAFERSKI i ks. prałat .... SIEMIEC. Pierwszym Prezesem został wybrany Franciszek DREWNOWICZ (zam. przy ul. Lutomierskiej róg Zgierskiej).

W 1931 r. Towarzystwo przeniósł się do swojej nowej siedziby przy ul. Brzezińskiej 33 (Według informacji w „DŁ” z VI 2000 r. Stowarzyszenie od początku swojej działalności miało siedzibę przy ul. Graficznej 4 na Bałutach. Ponieważ budynek miał być wyburzony w 2001 r. dlatego Stowarzyszenie otrzymało nowy lokal przy ul. Zamenhoffa 32).

W 1938 r., w konkursie chórów – organizowanym przez Związek Polskich Stowarzyszeń Śpiewaczych i Muzycznych Województwa Łódzkiego – w kat. I, chór Towarzystwa zdobył III miejsce.

1938

– nr 26, z 26 VI, s. 4: uczestnicy jubileuszu 50-lecia Tow. Śpiewaczego „Harmonia” „*in corpore*”; zdjęcie wykonane w siedzibie własnej przy ul. Brzezińskiej 33

Komentarz [WZ1]: ńskiej 33

= Towarzystwo Śpiewacze „Chór Mariański”

Do ustalenia z jakiej parafii i jego właściwą nazwę.

Powstał .....

We wrześniu 1935 r. zdobył I miejsce na V Wojewódzkim Zjeździe Śpiewaczym

1935

– nr 40, z 6 X, s. 3: członkowie chóru „*in corpore*” ze swoimi dwoma sztandarami; zdjęcie wykonane na stopniach bocznego wejścia do łódzkiej katedry

= Towarzystwo Śpiewacze Chóru Wotywnego „Hieronimus”

vel STOWARZYSZENIE Śpiewacze Chóru Wotywnego „Hieronimus”

porównaj: OSOBY – BEJM Józef (czł. zarządu; 1936), GERSTENBERGER Jan (prezes), HENIUS Gustaw (czł. zarządu; 1936), HERTEL Adolf (prezes; 1936), HERTEL Feliks (II skarbnik; 1936), HOFFMAN Rudolf (czł. zarządu 1936), KAPYCZKA Oskar (II skarbnik; 1936), KAPYCZKA Paweł (v-ce prezes; 1936), METZGER Jan (v-ce prezes; 1936), MILLER Paweł (II sekr.; 1936), STELZIG Oskar (członek),

SZNAJDER Edward (członek), **ULLAS** Bolesław (dyrygent chóru), **WERNER** Józef (I sekr.), **WERNER** Józef (gospodarz sali Towarzystwa)

Chór działał przy łódzkiej katedrze. W październiku 1936 r. obchodził 50-lecie istnienia.

1930

– nr 24, z 8 VI, s. 5: Chór „in corpore” [Mariański czy “Hieronimus” ??]

1933

– nr 32, z 6 VIII, s. 3: wycieczka członków Chóru do lasu radogoskiego

= Towarzystwo Śpiewacze „Arfa”

vel Polski Chór Różańcowy „Arfa” przy kościele św. Krzyża

= Towarzystwo Śpiewacze „Dźwięk” przy kościele św. Wojciecha na Chojnach

1930

– nr 10, z 9 III, s. 6: uczestnicy uroczystości poświęcenia sztandaru Towarzystwa (2.03.1930)

= Towarzystwo Śpiewacze „Echo”

porównaj: – **CHÓRY** – Chór żeński Towarzystwa Śpiewaczego „Echo”
– **OSOBY** – **BEŁTOWSKI** K..... (członek), **BORKOWSKI** Antoni (czł. wspier.),
GALEWICZ Roman (czł. wspier.), **IWAŃSKI** vel **IWASIŃSKI** Piotr (czł. od 50 lat), **KASIŃSKI** Jan (prezes), **NIEDŹWIEDZKI** Bolesław (czł. od 25 lat), **PROSNAK** Karol (dyrygent chóru), **SZMIDEL** Karol (ks. współzałożyciel), **SZNAJDER** Edward (członek), **URBANOWICZ** Walenty (I prezes Chóru)

Adres: ul. **Piotrkowska 92** (1930).

Towarzystwo powstało na bazie powstałego 11 lutego 1876 r., przy kościele Podwyższenia św. Krzyża, amatorskiego zespołu p.n. „Chór Polski”. Był pierwszym polskim chórem w Łodzi. Jednym z założycieli był ówczesny wikariusz – ks. Karol Szmidel. **Liczący wówczas 25 osób chór męski w krótkim czasie stał się zespołem mieszanym [3].** Pierwszym prezesem Chóru został wybrany Walenty Urbanowicz, a pierwszym dyrygentem Korneliusz Malec, organista parafii świętokrzyskiej.

W dniu 10 I 1925 r. „Chór Polski” został zarejestrowany w Urzędzie Wojewódzkim w Łodzi jako **Łódzkie Towarzystwo Robotnicze Śpiewu Chóralnego „Echo” [wg A. Kempy].**

Chór żeński Towarzystwa Śpiewaczego „Echo” [3]:

W lutym 1935 r. Towarzystwo obchodziło jubileusz **50-lecia istnienia [wg „Łwł”, 1935/8, s.1; ale to chyba pomyłka, powinno być chyba 60-lecia !].**

Najwyższy poziom chór osiągnął pod dyrekcją Aleksandra Pędzimeża. W okresie międzywojennym „Echo” utrzymywało się w I kategorii chórów w Polsce.

Od 1981 r. nowa nazwa: „Speranta Virina Kurso Eho En Lodz” [3]

BIBLIOGRAFIA:

[1] Ustaw Łódzkiego Raboczewo Obszczestwa Chorowo Pjenja „Echo”. Łódź 1907

[2] 100 lat śpiewactwa łódzkiego. Łódź 1976.

[3] PELLOWSKA–CHUDOBIŃSKA Bożena, Najstarszy chór Łodzi. Powstał 130 lat temu. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 28 II 2006, nr 50, s. 13.

[4] DP, „Echo” w muzeum. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 5 VII 2006, nr 155, s. 19 [wystawa okolicznościowa z okazji 130-lecia działalności „Echa” w Muzeum Historii m. Łodzi].

[5] PELLOWSKI Alfons, Kultura muzyczna Łodzi do 1918 roku. Łódź 1994, ss. ....

1926

– nr 19, z 9 V, s. 4: grono członków z okazji 50-lecia istnienia; zdjęcie wykonane w siedzibie Towarzystwa (**2.05.1926**)

1927

– nr 16, z 16 IV, s. 3: chór Towarzystwa po koncercie na rzecz Szkoły Rzemiosł o.o. Salezjanów w Łodzi (**30.03.1927**)

1929

– nr 44, z 3 XI, s. 3: pomnik na grobie ks. Karola Szmidla na cmentarzu przy ul. Ogrodowej

– nr 53, z 29 XII, s. 3: chór Towarzystwa na uroczystości otwarcia lokalu Kasy Emerytalno–Pożyczkowej Pracowników Elektrowni Łódzkiej

1930

– nr 9, z 2 III, s. 3: bal członków chóru z okazji 50-lecia chóru w lokalu Towarzystwa przy ul. Piotrkowskiej 92

s. 7: najstarsi członkowie chóru; zdjęcie wykonane z okazji obchodów jego 50-lecia

– nr 11, z 16 III, s. 3: grupa najstarszych członków chóru, odznaczona jubileuszowymi żetonami

1931

– nr 8, z 22 II, s. 5: okolicznościowy bal członów Towarzystwa Śpiewaczego „Echo” z okazji 55-lecia jego działalności

1932

– nr 8, z 21 II, s. 3: uroczystość 56-lecia działalności Towarzystwa; na zdjęciu Zarząd wraz z dwoma jubilatami udekorowanymi odznaką Towarzystwa – E. [Walenty ??] Urbanowiczem i K. Bełtowskim

1935

– nr 8, z 24 II: uroczystość jubileuszu 50-lecia działalności (17.02.1935)
s. 1: uczestnicy uroczystości „in corpore”; zdjęcie wykonane w siedzibie Towarzystwa
s. 2: grupa jubilatów i zasłużonych członków Towarzystwa
– nr 14, z 7 IV: s. 3: chór męski Tow. Śpiewaczego „Echo” „in corpore” (7.04.1935)

= Towarzystwo Śpiewacze „Gloria”

Powstało w [.....], przy kościele Wniebowstąpienia NMP w Łodzi, przy ul. Zgierskiej [....]. W październiku 1937 r. poświęciło swój nowy sztandar.

1937

– nr 44, z 31 X, s. 2: uczestnicy uroczystości poświęcenia nowego sztandaru Towarzystwa.

= Towarzystwo Śpiewacze „Harfa”

porównaj: OSOBY – BIAŁOBRZESKI A.[.....] (dyrygent)

Powstało w 1926 przy kościele Matki Boskiej Zwycięskiej.

Adres: [.....]

1928

– nr 20, z 13 V, s. 3: spotkanie towarzyskie członków chóru Towarzystwa

1930

– nr 24, z 8 VI, s. 4: Komitet Organizacyjny wiosennej imprezy śpiewaczej w Łodzi przy współudziale m.in. Tow. „Harfa”

1931

– nr 12, z 22 III, s. 3: występ chóru „Harfa” na uroczystości patrona Związku Piekarzy – św. Klemensa (15.03.1931)

1932

– nr 28, z 10 VII, s. 5: uczestnicy spotkania w lokalu Towarzystwa z okazji poświęcenia jego sztandaru w kościele MB Zwycięskiej ([....] VII 1932)

1935

– nr 34, z 25 VIII, s. 5: Zarząd i chór Towarzystwa „in corpore”; zdjęcie wykonane w dolnej nawie kościoła MB Zwycięskiej po występie tamże na akademii ku czci MB Zwycięskiej i rocznicy „Cudu nad Wisłą” (15 VIII 1935)

= Towarzystwo Śpiewacze św. Jana

porównaj: OSOBY – ZAJFERT Apolinary (członek)

= Towarzystwo Śpiewacze „Jutrzenka” (przy kościele NMPanny)

Adres kościoła: [.....]

Towarzystwo powstało w 1910 roku. W dniu 17 XI 1935 r. obchodziło uroczyste jubileusz 25-lecia istnienia.

1935

– nr 47, z 24 XI, s. 4: Zarząd Towarzystwa i jego członkowie „in corpore” na zdjęciu pamiątkowym wykonanym podczas uroczystości 25-lecia; zdj. wykonane przed [.....]

= Towarzystwo Śpiewacze „Jutrznia” (przy kościele św. Anny)

Adres kościoła: .....

Pełna nazwa: Towarzystwo Śpiewacze „Jutrznia” przy kościele pw. św. Anny w Łodzi. Powstał w listopadzie 1922 roku.

1927

- nr 21, z 22 V, s. 7: członkowie chóru na wielkanocnym „jajku”
- nr 49, z 4 XII, s. 3: zespół chóru Tow. Śpiewaczego „Jutrznia” „*in corpore*”

1932

- nr 48, z 27 XI, s. 3: uczestnicy uroczystości 20-lecia działalności chóru „Jutrznia”; zdjęcie wykonane na tle kościoła

= Towarzystwo Śpiewacze „Harmonia”

vel (patrz) Towarzystwo Muzyczno–Dramatyczne „Harmonia” vel Stowarzyszenie śpiewacze „Harmonia”

Adres: .....

= Towarzystwo Śpiewacze „Hejnał”

porównaj: – **KOŚCIOŁY, CERKWIE, SYNAGOGI** – katolickie – pw. Najświętszego Zbawiciela
– **OSOBY – MIŁEK Henryk** (dyrygent), **SOWA ....** (prezes chóru w l. 19...-19...)

Adres: **Towarowa....**

Działał z parafii św. Zbawiciela na Kozinach. Powstał w 1907 roku (w dn.26 marca 2017 w ..... odbył się koncert z okazji 110. rocznicy jego powstania).

1933

- nr 31, z 30 VII, s. 5: chór Towarzystwa „Hejnał” „*in corpore*” na uroczystości poświęcenia kamienia węgielnego pod budowę klasztoru Karmelitanek Bosych na Julianowie, przy ul. św. Teresy (**23.07.1933**)

= Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia”

porównaj: **OSOBY – CHARUBA Aleksander** (dyrygent), **DUSZKIEWICZ Mieczysław** (prezes; 19...–1937), **KRZYSZKOWSKI Stefan** (czł.-założyciel), **LENARTOWICZ Franciszek** (członek), **SMARZYŃSKI Jan** (czł.), **SZYMAŃSKI Apoloniusz** (członek)

Adres: ul. Piotrkowska 108 (1895 r.; dom Endego; „Tydzień”, 30 VII/11 VIII 1895, nr 32, s. 4), H. Sienkiewicza 31 (1924, 1925), Piotrkowska **243** (od 192...)

Powstało 2 IV 1892 r. (9 VI 1892 r. wg A. Kempy; w tym dniu miało miejsce zebranie organizacyjne). Założycielami byli: Artur Gliszczyński, ... Towarzystwo skupiało przede wszystkim mężczyzn. Mogły do niego należeć kobiety, ale członkostwo nie oznaczało uczestnictwa w pracach chóru. Na życzenie kobiet powstał w 1884 r. chór żeński, który w chorze mieszanym po raz pierwszy wystąpił 11 V 1895 do ówczesnym Domu Koncertowym Vogla przy ul. dzielnej (dziś Filharmonia).

1924

1927

1929

1931

- nr 9, z 1 III, s. 3: akademie (w **Łódzkiej Filharmonii**) z okazji IX rocznicy rozpoczęcia pontyfikatu papieża Piusa XI, z udziałem chóru „Lutnia”, bpa W. Tymienieckiego, przedstawicieli władz i duchowieństwa; Widok ogólny sali

= Towarzystwo Śpiewacze im. Stanisława Moniuszki

porównaj: **OSOBY – MAJCHRZAK B. ....** (v-ce prezes), **MICHAŁKIEWICZ W. ....** (czł. Zarządu), **PROSNAK Karol** (kier. muzyczny), **WOLCZYŃSKA Zofia** (czł. Zarządu), **WOLCZYŃSKI Józef** (prezes Zarządu)

Adres: ul. Ogrodowa 34

Powstało w ..... 1894 r. jako chór kościelny parafii św. Józefa przy ul. Ogrodowej, który przyjął imię S. Moniuszki. Prezes chóru – Józef Wolczyński, wspomagany przez **proboszcza** – ks. Henryka Przeździeckiego, doprowadzili w 1912 r. do przekształcenia i zarejestrowania chóru jako Łódzkie Wokalno–Dramatyczne Towarzystwa im. S. Moniuszki [„(...) Piotrkowska Komisja Gubernialna ds. stowarzyszeń i związków *zarejestowała* następujące ustawy: „(...) Łódzkiego Wokalno–Dramatycznego Towarzystwa imienia Moniuszki, (...)” **[1]**.

Z podpisu pod zdjęciem [2]: „(...) krzewiące od długiego szeregu lat zamiłowanie do pieśni polskiej (...) dzięki (...) pracy i energii opiekuna i duchowego przywódcy – pośła Józefa WOLCZYŃSKIEGO.”

Na uroczystość 40-lecia istnienia Towarzystwo zamówiło u łódzkiego rzeźbiarza Zygmunta Kowalewskiego dużą płaskorzeźbę upamiętniającą z jednej strony 40-lecie, z drugiej poświęconą J. Piłsudskiemu. Tablica została umieszczona na murze domu graniczącego z podwórkiem siedziby Towarzystwa przy ul. Ogrodowej. Zniszczona w 19..... Nie istnieje.

Po II wojnie światowej Towarzystwo zostało zarejestrowane jako Stowarzyszenie Śpiewacze im. S. Moniuszki. W 1948 r. chór Stowarzyszenia został zakwalifikowany do zespołów I kategorii. W latach swoje świetności liczył ponad 200 członków, dziś (2004) zaledwie 30 [3].

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Nowy Kurier Łódzki”, 23 IV 1912, nr 93, s. 4.

[2] „Łódź w Ilustracji”, ... 1932, nr 16, s. s. 1.

[3] BONISŁAWSKI Ryszard, „Moniuszkowcy”. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 2–3 X 2004, nr 232, s. 7.

[4] RACHALEWSKI St., Łódź ku czci Stanisława Moniuszki. Podniosła akademie w Filharmonii łódzkiej. [w:] „Kurier Łódzki”, 6 VI 1932, nr 155, s. 3.

1926

– nr 48, z 28 XI, s. 3: orkiestra Filharmonii „in corpore” na próbie z członkami Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki (14.11.1926)

1927

– nr 13, z 27 III, s. 2: występ chóru Towarzystwa podczas akademii z okazji imienin J. Piłsudskiego; sala łódzkiej Filharmonii (19.03.1927)

1929

– nr 6, z 10 II, s. 3: zespół Towarzystwa który na scenie Teatru Popularnego w Łodzi (ul. Ogrodowa 18) wystawił misterium p.t. „Boże Narodzenie”

1930

– nr 5, z 2 II, s. 7: misterium „Boże Narodzenie” przygotowane przez Tow. Śpiewacze im. S. Moniuszki i wystawione na scenie Teatru Popularnego w Łodzi (... I 1930)

1932

– nr 15, z 10 IV, s. 3: akademie żałobna ku czci bpa Władysława Bandurskiego (zm. w kwietniu 1932); występ chóru Tow. Śpiewaczego im. S. Moniuszki

1933

– nr 15, z 15 I, s. 3: misterium „Boże Narodzenie” przygotowane przez Tow. Śpiewacze im. S. Moniuszki i wystawione tradycyjnie na scenie Teatru Popularnego w Łodzi (ul. Ogrodowa 18)

1934

– nr 30, z 29 VII: fotoreportaż ze wspólnej wycieczki członków Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki i pracowników fabryki I.K. Poznański do Gdyni (20–23.07.1934)

s. 1: na plaży w Gdyni (4. zdjęcia)

s. 2: na plaży w Gdyni i na przystani statków wycieczkowych (6. zdjęć)

s. 5: na pokładzie statku wycieczkowego „Jadwiga”

s. 7: na pokładzie holownika

– nr 31, z 5 VIII, s. 3: c.d. fotoreportażu jak wyżej

– grupa na tle burty statku wycieczkowego “Jadwiga”

– na łódce p.n. „Mazur”

– nr 35, z 2 IX, s. 4: Zarząd Towarzystwa „in corpore” wraz z członkiniami Chóru Żeńskiego Towarzystwa

s. 5: Zarząd Towarzystwa „in corpore”; zdjęcie wykonane na dziedzińcu przed siedzibą przy ul. Ogrodowej 34

– nr 37, z 16 IX, s. 3: na obchodach 10-lecia Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Łodzi i uroczystości poświęcenia nowego sztandaru Spółdzielni oraz poświęcenia budynku przeznaczonego na kolonie letnie dla dzieci spółdzielców we wsi Ustronie k. Łodzi (9.09.1934)

– chóry męski i żeński Towarzystwa uczestnicząca w uroczystości w lesie k. Ustronia wraz z Józefem Wolczyńskim

– nr 40, z 7 X, s. 5: płaskorzeźba pamiątkowa poświęcona J. Piłsudskiego zamówiona przez Tow. Śpiewacze im. S. Moniuszki na 40-lecie swego istnienia

– nr 47, z 25 XI: jubileusz 40-lecia Stowarzyszenia Śpiewaczego im. S. Moniuszki w Łodzi zorganizowany w łódzkiej Filharmonii

– orkiestra i chór Stowarzyszenia „in corpore” na estradzie Filharmonii

– chór Stowarzyszenia „in corpore”, tamże

1935

== Chór Żeński Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki w Łodzi

Powstał .....19... roku.

1934

- nr 35, z 2 IX, s. 4: członkinie chóru „in corpore” wraz z członkami Zarządu Towarzystwa; zdjęcie wykonane na dziedzińcu siedziby Towarzystwa przy ul. Ogrodowej

= Towarzystwo Śpiewacze Sodalicji Mariańskich w Łodzi

Pod dyрекcją K..... Golasińskiego (1932).

1932

- nr 42, z 16 X, s. 1: chór „in corpore” na obchodach 10-lecia Sodalicji Mariańskiej Młodzieńców i Panien przy kościele Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łodzi; sali posiedzeń Rady Miejskiej przy ul. Pomorskiej 16 (9.10.1932)

= Towarzystwo Śpiewacze „Stella”

porównaj: – OSOBY – **BARCZEWSKI** ..... (kier. chóru Tow.), **KON** Maks (czł. zarządu Tow.), **SEWERYNIAK** ..... (sekr. Zarządu Tow.), **STAN CZAK** Czesław (czł. zarządu Tow.), **WILCZYŃSKI** Longin (prezes Tow.)
– STRAŻ POŻARNA w Łodzi – oddziały – X oddział ŁSOO

- powstało w 1909 r. przy X oddziale Łódzkiej Ogniowej Ochotniczej Straży; był oddział zakładowej straży pożarnej fabryki „Wi-Ma” na Widzewie
- w okresie międzywojennym był to chór mieszany
- w dniu 25 listopada 1934 r. obchodziło uroczyste 25-lecie działalności
- członkowie chóru spotykali się na próby w sali zakładów włókienniczych „Wi-My” przy ul. Rokicińskiej 81

1934

- nr 48, z 2 XII, s. 1: członkowie chóru i zaproszeni goście; zdjęcie wykonane przed budynkiem sali przy ul. Rokicińskiej 81 z okazji 25-lecia działalności; w 1. rzędzie zarząd Towarzystwa „in corpore” (25.11.1934)

= Towarzystwo (Stowarzyszenie) Śpiewu Kościelnego św. Trójcy

porównaj: – **DOMY** – „Dom Śpiewaków”
– **SALE** – „Domu Śpiewaków”

Powstało 31 X 1859 r. przy kościele ewangelickim pw. św. Trójcy położonym przy ówczesnym Rynku Nowego Miasta (dziś pl. Wolności). Niemiecka nazwa: Kirchengesang-Verein-Sankt Trinitatis.

We wrześniu 1932 r. położono kamień węgielny (podpisano akt erekcyjny) pod siedzibę Towarzystwa (Stowarzyszenia) przy ówczesnej ul. 11 Listopada 21 (dziś Legionów). Dom ten był nazywany w Łodzi „Domem Śpiewaków”. Dziś jest to siedziba Teatru Powszechnego.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Festschrift zur Feier der 75-jährigen Jubiläums der Kirchengesang-Vereins der St. Trinitatis-Gemeinde zu Lodz, 1859–1934. Łódź 1934

= Żydowskie Stowarzyszenie Muzyczne „Hazomir”

(vel Towarzystwo Literacko-Muzyczne „Hazomir”)

porównaj: OSOBY – **BARDINI** Aleksander (członek)

Adres: Al. Kościuszki 21 (w okresie międzywojennym).

Pod tym samym adresem mieściło się żydowskie gimnazjum żeńskie im. E. Orzeszkowej.

Powstało w 188... roku. Hazomir = Słowik.

Jego tradycję kontynuuje „Zamir Chorale” powstały w 1969 r. w Bostonie. Ma swoją stronę w internecie (wg in. ze stycznia 2000 r.).

W okresie międzywojennym urządzało najstłynniejsze w Łodzi bale purimowe.

– turystyczno-krajoznawcze

= Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, oddz. w Łodzi

Adres: Aleja T. Kościuszki 17 (1931).

Zebranie organizacyjne odbyło się w Szkole Handlowej Zgromadzenia Kupców m. Łodzi, w dniu 7.03.1909 roku.

1931

- nr 6, z 8 II, s. 3: uczestnicy dorocznego balu karnawałowego łódzkich nauczycieli; w sali Towarzystwa Krajoznawczego w Łodzi

1933

– nr 41, z 8 X, s. 8: wycieczka członków Towarzystwa przed bramą wejściową na teren klasztoru łagiewnickiego

– ubezpieczeniowe

porównaj: **FIRMY I PRZEDSIĘBIORSTWA** – ubezpieczeniowe

= **Towarzystwo Ubezpieczeniowe „Patria”, S.A., oddział w Łodzi**

porównaj: **OSOBY** – **IŻYCKI** Stanisław (dyr.)

– wyznaniowe

= „Asysta”

Przy kościele Matki Boskiej Zwycięskiej, przy ul. Łąkowej 34.

= **Towarzystwo Asysty Kościelnej**

Przy kościele parafialnym św. Wojciecha na Chojnach.

= **Towarzystwo Salezjańskie w Łodzi**

patrz: **ZAKONY** – Salezianie

– zawodowe

= **Łódzkie Towarzystwa Lekarskie**

porównaj **OSOBY** – **HANDELSMAN** Bronisław (czł.)

Adres: .....

= **Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne Okręgu Łódzkiego**

porównaj: – **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA** – zawodowe – Łódzkie Stowarzyszenie Aptekarzy

– **OSOBY** – **GŁUCHOWSKI** B. .... (aptekarz-jubilat), **HAMBURG** Apolinary (v-ce prezes **Stow.**; 19... – X 1934), **MARCINKOWSKI** ..... (czł., insp.), **POTASZ** A. .... (aptekarz-jubilat), **REMBIELIŃSKI** Robert (czł.-założ.), **ROZENBLUM** M. (czł.), **SZYMAŃSKI** A. .... (aptekarz-jubilat), **TUGENHOLD** (aptekarz-jubilat), **WAGNER** W. .... (prezes; 1935, 1936)

Adres: .....

Protoplastą Towarzystwa było Łódzkie Stowarzyszenie Aptekarzy vel Stowarzyszenie Aptekarzy Łódzkich, które powstało w 1909 roku. W 1927 r. przekształciło się w oddział łódzki Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, a od 193... zmiana nazwy na Polskie Powszechne Towarzystwo Farmaceutyczne.

W 1934 r. oddział łódzki PPTF obchodził jubileusz 25-lecia istnienia. Uroczystości z tej okazji odbyły się w sali ..... przy al. T. Kościuszki 57 [2].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] **REMBIELIŃSKI** Robert, Zarys historyczny powstania i rozwoju aptek łódzkich. Wyd.: Polskie Powszechne Towarzystwo Farmaceutyczne Okręgu Łódzkiego. Warszawa 1934.
[2] *Okręg łódzki Polskiego Powszechnego Tow. Farmaceutycznego obchodzi uroczystość 25-lecia istnienia Łódzkiego Stow. Aptekarzy*; [w:] „Kurier Łódzki”, 1.01.1935, nr 1, s. 6.

1930

– nr 45, z 1 XI, s. 7: uroczystość – w lokalu Towarzystwa – z okazji 50-lecia pracy zawodowej łódzkich farmaceutów: B. Głuchowskiego, A Potasza, ... Tugenholda i A. Szymańskiego

1934

– nr 20, z 20 V, s. 5: zjazd z okazji 25-lecia istnienia **Stowarzyszenia Aptekarzy Łódzkich, którego spadkobiercą był oddz. łódzki Pol. Tow. Farmaceutycznego** (11-12.05.1934)

1935

– nr 50, z 15 XII, s. 1: uroczystość zakończenia kursu obrony przeciwchemicznej LOPP dla łódzkich farmaceutów; zdjęcie wykonane w lokalu

Stowarzyszenia – Towarzystwa

= Polskie Towarzystwo Dermatologiczne, oddz. w Łodzi

porównaj: **OSOBY – SONNENBERG** Emanuel (prezes)

Adres: .....

= Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, oddz. w Łodzi

Adres: .....

– inne

= Towarzystwo „Kropla Mleka”

porównaj: **SZPITALE** – Szpital Anny-Marii

Adres: .....

Charytatywne Towarzystwa „Kropla Mleka” powstało w II poł. XIX w. lub w I poł. XX w. z celem dostarczania mleka dla niemowląt ludzi ubogich, według specjalnie opracowanych receptur. Zbierało również i **skupowało** mleko od kobiet, które posiadały jego nadmiar. Mleko było przygotowywane w kilku tzw. „kuchniach mlecznych” na terenie miasta. Jedną z nich funkcjonowała w szpitalu im. Anny-Marii przy ul. Rokicińskiej (dziś szpital im. dr J. Korczaka).

BIBLIOGRAFIA:

[1] .....

1926

– nr 51, z 19 XII, s.1: kiermasz dobroczynny Towarzystwa „Kropla Mleka” w salach kina „Grand” (w budynku hotelu „Grand”); 4–5.12.1926

1932

– nr 1, z 3 I, s. 3: konkurs Towarzystwa „Kropla Mleka” na najpiękniejszą niemowlę sponsorowany przez łódzkie przedstawicielstwo „Philipsa” i urządzony w jego salonie (Piotrkowska 104)

= „Odrodzenie”

Adres: .....

= Polskie Towarzystwo Radiotechniczne

Adres: .....

= Towarzystwo Instytutu Rzemieślniczego Województwa Łódzkiego

Adres: .....

= Towarzystwo Krzewienia Zagadnień Opieki Społecznej w Łodzi

Adres: .....

= Towarzystwo Przyjaciół Łodzi

Adres: .....

Powstało w 1936 w Łodzi. Wybuch II wojny światowej i okres okupacji niemieckiej przerwał jego działalność. Reaktywowane październiku 1959 r. (zatwierdzenie nowego statutu przez Wydz. Spraw Wewnętrznych Rady Miejskiej m. Łodzi 27 XI 1959 r.), między innymi z inicjatywy znanego łódzkiego przewodnika – Zdzisława Konickiego. Pierwszym prezesem po reaktywacji został wybrany Eugeniusz Ajnenkiel. Następni po nim: Sergiusz Kłaczek, Mieczysław Woźniakowski, Krystyna Bobrowska. Aktualnie (od 2000 r.) Ryszard Bonisławski,

BIBLIOGRAFIA:

[1] WIŚNIEWSKA Katarzyna, PAWLAK Magdalena, Krótka historia Towarzystwa Przyjaciół Łodzi, 1959-2009. Łódź 2009.

[2] PATORA Paweł, Pięćdziesiątka przyjaciół Łodzi; [w:] „Polska. dziennik Łódzki”, 25 I 2010, nr 20, s. 6.

= Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego

porównaj: **ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA** – paramilitarne – Zw. Strzelecki

1930

– nr 13, z 30 III, s. 3: akademie w salach Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z okazji imienin J.

Piłsudskiego zorganizowana przez Stowarzyszenie Urzędników Państwowych i Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego (19.03.1930)

= Towarzystwo Przyjaciół Żydowskiego Instytutu Naukowego w Wilnie, oddz. w Łodzi

porównaj: **OSOBY – FUCHS** Lazar (prezes)

Adres: .....

= Towarzystwo Rzemieśnicze „Resursa”

patrz: **ORGANIZACJE** i **STOWARZYSZENIA** – kultralno-oświatowe – Resursa Rzemieśnicza w Łodzi

Adres: J. Kilińskiego 123.

Statut zatwierdzony w marcu 1912 r. pn. Klub Rzemieśników. W 1913 lub 1914 r. zmiana nazwy na „Resursa Rzemieśnicza”. W 1920 r. oficjalna rejestracja pn. Towarzystwo Rzemieśnicze „Resursa”
Po II wojnie światowej funkcjonowało p.n. „Stylowy”.

Kino-teatr w budynku Towarzystwa Rzemieśniczego „Resursa”. Uruchomione we wrześniu 1919 r. p.n. „Resursa” (24.09.1919–1933, właśc. **Tow. Rzemieśnicze „Resursa”**). W roku 1936 zmiana nazwy na „Stylowy” (w latach 1933–1935, dzierżawca: Marian Grobelny; 1935 – IX 1939, właśc. Związek Rzemieśników Chrześcijańskich).

Po II wojnie światowej funkcjonowało p.n. „Stylowy”. Zamknięte w 199... Później funkcjonowała tu dyskoteka (do 199...).

= Towarzystwo Zwalczenia Raka w Łodzi

porównaj: **OSOBY – HERBST** Matylda, **WERNER** Herman (współzałożyciel)

Powstało w 1907 r. pod nazwą Polski Komitet do Badania i Zwalczenia Raka [1,2]. Działało nieco niemrawo dzięki funduszom p[przekazywanym przez ....., którzy w 19... zakupili rad. Z powodu wybuchu I wojny światowej został on złożony w depozyt w Łódzkim Chrześcijańskim Tow. Dobroczynności.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] SUPADY T., *Powstanie i działalność Polskiego Komitetu do Badania i Zwalczenia Raka, 1906–1918*; [w:] *Zdrowie Publiczne*, 1978, nr 3, ss. 188–192.
[2] PYTLAS Stefan, *Łódzka burżuazja przemysłowa w latach 1864–1914*. Łódź 1994, ss. 181–182.

9. TRAMWAJE ŁÓDZKIE

– miejskie

patrz: **KOLEJE** – Kolej Elektryczna Łódzka

– podmiejskie

patrz: **KOLEJE** – Łódzkie Wąskotorowe Elektryczne Koleje Dojazdowe

10. „TYGODNIE”

porównaj: – **DNI**
– **ŚWIĘTA**

– „Tydzień Akademicki”

1925

– nr 46, z 15 XI, s. 1: jedno z pomieszczeń Urzędu Wojewódzkiego przy ul. Zawadzkiej 11 udostępnione stowarzyszeniu „Akademik Polski” na czas loterii w „Tygodniu Akademickim”

– „Tydzień Dziecka”

1931

– nr 23, z 7 VI, s. 3: fotoreportaż z obchodów „Tygodnia Dziecka” w Łodzi, w parku im. J.

Poniatowskiego (3 zdjęcia)

- „Tydzień Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej

vel „Tydzień Lotniczo-Gazowy”

Obchodzony w różnych miesiącach, od 1923 roku.

1932

- nr 38, z 18 IX, s. 6: samochód jednej z łódzkich firm biorący udział w akcji propagandowej „IX Tygodnia Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej”

- „Tydzień PCK”

porównaj: ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA – ..... – Polski Czerwony Krzyż

Zaczął być obchodzony od 193..... roku Był i jest obchodzony w czerwcu.

1930

- nr 24, z 8 VI, s. 3: akademie z okazji inauguracji „Tygodnia PCK” w Łodzi w Domu Ludowym Stow. Robotników Chrześcijańskich przy ul. Przejazd 34 (1.06.1930);
  - delegacja szkolnego Koła PCK Gimnazjum Żeńskiego Heleny Miklaszewskiej; zdjęcie wykonane w sali teatralnej Domu
  - jak wyżej; zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Domu

- „Tydzień Policjanta Polskiego”

Zaczął być obchodzony od 192..... roku Był obchodzony we wrześniu.

1925

- nr 38, z 20 IX, s. 10: „Tydzień Policjanta Polskiego w Łodzi (19–26.09.1925)
  - policjant kierujący ruchem na ulicy
  - ćwiczenia w łódzkiej(?) Szkole Policyjnej
  - łódzki(?) pies policyjny „Lord” ze swym przewodnikiem
  - adeptki pierwszego kursu dla kobiet, zatrudnione w łódzkiej(?) policji obyczajowej

- „Tydzień Strażacki vel Strażaka”

Zaczął być obchodzony od 193..... r., w październiku.

1934

- nr 42, z 21 X: pokazowe ćwiczenia łódzkich strażaków prezentowane w okresie „Tygodnia Strażackiego”
  - s. 4: ewakuacja zagrożonych z miejsca pożaru przy pomocy tzw. „rękawa”
  - s. 7: ćwiczenia z samochodową drabiną wysokiego wsięgu

1935

- nr 40, z 6 X: pokaz ćwiczeń łódzkich strażaków z okazji „Tygodnia”; prawdopodobnie na terenie oddziału I ŁSOO, przy ul. 11 Listopada
  - s. 2: pokaz na „wspinalni”
  - s. 4: widok ogólny zgromadzonych widzów

c.d. w przygotowaniu